

Landsbygders kompetensförsörjning – redovisning till regeringen

2020-03-31

Dnr Ä 2019-1134

Uppdrag att analysera och föreslå åtgärder för att underlätta kompetensförsörjning i Sveriges landsbygder N2019/02735/RTL

Beslutet att godkänna denna rapport har fattats av ställföreträdande generaldirektör Lena Carlsson.

Handläggningen har gjorts av Örjan Johansson, Josef Lannemyr, Jan Persson, Wolfgang Pichler och Therese Wallqvister. Den sistnämnda var föredragande för ärendet.

Stockholm den 27 mars 2020

Lena Carlsson

Therese Wallqvister

Förord

I denna redovisning presenterar Tillväxtverket en analys av kompetensförsörjningen på Sveriges landsbygder, tillsammans med förslag på hur kompetensförsörjningen kan utvecklas. Tillväxtverket fick i oktober 2019 i uppdrag av regeringen att analysera landsbygdernas kompetensförsörjning. Kunskapsinsamling och analysarbete avslutades i februari–mars 2020, varför de samhällsekonomiska effekterna av det nya coronaviruset covid-19 tyvärr inte har kunnat inkluderas.

Sverige ser på kort tid en väldigt stor negativ påverkan på ekonomin. Många branscher drabbas av följderna av det nya coronaviruset – inte minst den för landsbygderna så viktiga besöksnäringen. Det är svårt att säga hur långvariga effekterna blir, men det är viktigt att arbetsgivarna ges förutsättningar att återanställa när krisen är över. Tillväxtverket fokuserar i skrivande stund bl.a. på att erbjuda stödet korttidsarbete till drabbade företag.

I redovisningen ingår en kunskapsöversikt (kapitel 2), som författats av Anna-Karin Gustafsson, Ylva Grauers och Thomas Westerberg vid Oxford Research AB. Slutsatserna i kapitel 2 står alltså Oxford Research för, medan Tillväxtverkets slutsatser finns i kapitel 5.

Lena Carlsson

Ställföreträdande generaldirektör

Sammanfattning

Denna rapport utgör redovisningen av ett regeringsuppdrag om landsbygders kompetensförsörjning. Den består av två delar – en kunskapsöversikt som författats av Oxford Research och en statistisk genomlysning som genomförts av Tillväxtverket.

I kunskapsöversikten framgår att förklaringen till svårigheter med kompetensförsörjning på landsbygderna i första hand beror på den demografiska situationen. Det handlar i första hand inte om att specifika kompetenser saknas, utan att arbetskraftsutbudet är för litet. Landsbygderna har kompetensbrist inom bl.a. tjänstenärings-, välfärdsyrken och bygg- och anläggning.

Den statistiska genomlysningen visar att små och medelstora företag i landsbygdskommuner hindras mer av brist på lämplig arbetskraft än små och medelstora företag i övriga kommuntyper. I de tre branscher där landsbygdsföretagen har det som värst är det över 40 procent av företagen som ser tillgång till lämplig arbetskraft som ett stort tillväxthinder. Dessa branscher är *Bygg, Information & kommunikation* samt *Utvinning & tillverkning*.

Utbildningsnivån i avlägset och mycket avlägset belägna landsbygdsregioner är avsevärt lägre än riksgenomsnittet. Matchningen fungerar också sämre i de landsbygdsregionerna, dvs. det är en mindre andel personer som har ett arbete som matchar den utbildning de genomgått.

Pensionsavgångarna kommer de närmsta åren att vara större i avlägset och mycket avlägset belägna landsbygdsregioner än riksgenomsnittet. De utlandsföddas kompetens tas tillvara något sämre i dessa landsbygdsregioner jämfört med riket som helhet.

Bristen inom olika yrkesområden är något större än riksgenomsnittet i *Landsbygdskommuner nära en större stad* (se tabell 4.4). Det gäller yrkesområdena *Bygg- och anläggning, Pedagogiskt arbete, Installation, drift och underhåll* samt *Data/it*. I *Landsbygdskommuner mycket avlägset belägna* och i *Landsbygdskommuner avlägset belägna* är bristen störst inom *Hälso- och sjukvård*.

För att komma till rätta med problemen kring kompetensförsörjning på Sveriges landsbygder föreslår Tillväxtverket en rad åtgärder.

- Förbättra transportsystemet så att arbetsmarknaderna blir geografiskt större
- Stärk möjligheterna för landsbygdernas yrkesverksamma att vidareutbilda sig
- Fördjupa kunskapen om yrkeshögskoleutbildningarnas relevans för den ort där de placeras

- Stärk lärcentra
- Möjliggör distansarbete och mer flexibla arbetstider
- Stöd satsningar på rekrytering från storstädernas förorter
- Underlätta tillgången på säsongsarbetare i gröna näringar
- Förbättra uppföljningen av villkoren på landsbygderna
- Inför eventuellt ekonomiska incitament för att locka högutbildade till landsbygderna

Innehåll

1	Uppdraget.....	13
1.2	Bakgrund.....	13
1.3	Mål.....	13
1.4	Metod.....	13
2	Kunskapsöversikt från Oxford Research.....	15
2.2	Inledning.....	15
2.2.1	Frågeställningar.....	15
2.2.2	Metod.....	16
2.2.3	Nästa steg: förankring.....	16
2.2.4	Definitioner av landsbygd.....	16
2.2.5	Disposition.....	17
2.3	Vilka orsaker finns till kompetensförsörjningsproblemen i landsbygderna?.....	18
2.3.1	Sammanfattning.....	18
2.3.2	Omställning av landsbygders ekonomiska strukturer.....	19
2.3.3	Samtida flyttmönster.....	21
2.3.4	Förutsättningar för att bo, arbeta och driva företag i landsbygder 25	
2.4	Inom vilka yrken och sektorer finns det brist på kompetens på landsbygderna?.....	31
2.4.1	Sammanfattning.....	31
2.4.2	Brist på kompetenser inom många områden.....	31
2.4.3	Lokala överenskommelser kan ge en bild av bristyrken i vissa landsbygdskommuner.....	33
2.4.4	Arbetsgivarna efterfrågar yrkeserfarenhet och engagemang.....	34
2.4.5	Landsbygderna står inför hård konkurrens vad det avser kvalificerade yrken inom vård, omsorg och skola.....	36
2.4.6	Kompetensförsörjning i traditionella branscher och nya näringar 37	
2.5	Vilka åtgärder finns föreslagna för att underlätta kompetensförsörjningen i Sveriges landsbygder?.....	41
2.5.1	Sammanfattning.....	41
2.5.2	Insatser för att attrahera och behålla arbetskraft på landsbygder 42	
2.5.3	Insatser för att stärka kompetens och sysselsättning hos landsbygdsbefolkningen.....	43

2.6	Oxford Researchs slutsatser utifrån sin kunskapsöversikt	46
2.6.1	Sammanfattning	46
2.6.2	Demografin är främsta orsaken till landsbygdernas kompetensförsörjningsproblematik.....	46
2.6.3	En ekonomi inriktad mot kunskapsintensiva tjänster utmanar landsbygdernas kompetensförsörjning.....	47
2.6.4	Landsbygdernas kompetensförsörjning upplever hinder med låga utbildningsnivåer.....	48
2.6.5	Brister inom vård-, omsorgs- och utbildningsyrken sticker ut.....	48
2.6.6	Insatser för att stödja landsbygdernas kompetensförsörjning	48
2.6.7	Behov av ytterligare kunskap om kompetensförsörjningsbehovet på landsbygder.....	48
2.6.8	Reflektioner kring litteraturen om landsbygdernas kompetensförsörjningsbehov.....	49
3	Tillväxtverkets reflektioner och kompletteringar kring kunskapsläget	50
4	Statistiska undersökningar	55
4.1	Företagens villkor och verklighet 2017.....	55
4.1.1	Bristen på lämplig arbetskraft ett större tillväxthinder i landsbygdskommuner	56
4.1.2	Industriföretag i landsbygdskommuner upplever större brist på lämplig arbetskraft.....	56
4.1.3	Kompetensförsörjning störst hinder för tillväxt i landsbygdsföretag inom bygg, IKT och tillverkning.....	57
4.1.4	Vissa skillnader mellan kommuntyper när det gäller hinder vid rekryteringar	58
4.1.5	Industriföretagen upplever generellt större hinder vid rekryteringar	59
4.2	Regionala matchningsindikatorerna.....	61
4.2.1	Utbildningsnivån är betydligt lägre i avlägset belägna landsbygdsregioner	61
4.2.2	Utbildningsinriktningarna avviker något i avlägset belägna landsbygdsregioner	62
4.2.3	Matchningen är något sämre i avlägset belägna landsbygdsregioner	62
4.2.4	Matchning efter utbildningsnivå	63
4.2.5	Matchning efter utbildningsinriktning.....	64
4.2.6	Kommande pensionsavgångar större i avlägset belägna landsbygdsregioner	64
4.2.7	Dynamik och andel nya jobb är större i storstadsregionerna.....	66

4.2.8	Sämre matchningsgrad bland utlandsfödda som bor i landsbygdsregioner	67
4.3	Arbetsförmedlingens yrkesprognoser på kommunnivå	68
4.3.1	Arbetsförmedlingens metod för yrkesprognoser på ett års sikt... ..	68
4.3.2	Bristbedömningarna av yrkesområdena skiljer sig inte så mycket mellan kommungrupperna	69
4.3.3	Bristen inom olika yrkesområden är något större i landsbygdskommuner nära en större stad	70
4.3.4	Bristen inom vården störst i mycket avlägset belägna landsbygdskommuner	72
4.3.5	Yrken som det råder störst brist på i landsbygdskommunerna... ..	72
5	Tillväxtverkets slutsatser och rekommendationer	74
5.2	Slutsatser	74
5.2.1	Enkät svar visar att kompetensproblemen upplevs mer hindrande i landsbygderna	74
5.2.2	Matchningen fungerar sämre i avlägset belägna landsbygder.....	75
5.2.3	Landsbygdskommunerna har brist på sökande inom <i>Hälso- och sjukvård, Bygg och anläggning</i> och <i>Pedagogiskt arbete</i>	76
5.3	Rekommendationer.....	76
5.3.1	Förbättra transportsystemet så att arbetsmarknaderna blir geografiskt större.....	76
5.3.2	Stärk möjligheterna för landsbygdernas yrkesverksamma att vidareutbilda sig.....	77
5.3.3	Fördjupa kunskapen om yrkeshögskoleutbildningarnas roll för regional utveckling och landsbygdspolitiken.....	77
5.3.4	Stärk lärcentra.....	77
5.3.5	Möjliggör distansarbete och mer flexibla arbetstider	78
5.3.6	Stöd satsningar på rekrytering från storstädernas förorter	78
5.3.7	Underlätta tillgången på säsongsarbetare i gröna näringar	78
5.3.8	Bättre uppföljning av villkoren på landsbygd.....	78
5.3.9	Inför eventuellt ekonomiska incitament för att locka högutbildade till landsbygder	79
5.3.10	Åtgärdsförslag för Sverige som helhet.....	79
	Bilaga 1 – Metodbeskrivning och referenslista för kunskapsöversikten	82
	Referenslista för kunskapsöversikten	87

1 Uppdraget

1.2 Bakgrund

Regeringen har beslutat att Tillväxtverket ska analysera inom vilka sektorer och yrken arbetsgivare har, eller bedöms komma att få, särskilt svårt att hitta kompetens på landsbygderna samt föreslå åtgärder för att underlätta kompetensförsörjningen i Sveriges landsbygder.¹

I propositionen *En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder – för ett Sverige som håller ihop* framhåller regeringen att det behövs fler med högre utbildning i Sveriges landsbygder, inte minst i kommuner med särskilda utmaningar. Regeringen anser att en sammanhållen landsbygdspolitik måste behandla frågorna om kompetensförsörjning ur såväl ett utbildningsperspektiv som ett näringslivsperspektiv.

I Sveriges landsbygder finns särskilda utmaningar för näringslivet, bland annat i form av stora avstånd till leverantörer och kunder, få privata arbetstillfällen och en begränsad branschbredd. Även utbildningsnivån i landsbygderna varierar, vilket bl.a. beror på avståndet till universitet och högskolor.

1.3 Mål

Målet med uppdraget är att ge ett kunskapsunderlag och identifiera åtgärder som kan underlätta för företag och offentliga arbetsgivare att rekrytera rätt kompetens. En väl fungerande kompetensförsörjning bidrar till livskraftiga landsbygder med likvärdiga möjligheter till företagande, arbete, boende och välfärd och en långsiktigt hållbar utveckling i hela landet.

1.4 Metod

En extern utförare, Oxford Research, har gjort en sammanställning av vad forskning och annan litteratur har kommit fram till gällande kompetensbehov i Sveriges landsbygder, inklusive åtgärdsförslag. Oxford Researchs metodbeskrivning finns i bilaga 1.

Tillväxtverket har kompletterat Oxford Researchs kunskapsöversikt med bl.a. en statistisk genomlysning utifrån matchningsindikatorer och enkätundersökningen *Företagens villkor och verklighet*.

¹ Uppdrag att analysera och föreslå åtgärder för att underlätta kompetensförsörjning i Sveriges landsbygder. Regeringsbeslut den 3 oktober 2019, N2019/02735/RTL.

2 Kunskapsöversikt från Oxford Research

2.2 Inledning

Regeringen presenterar i proposition 2017/18:179 inriktningen för landsbygdspolitiken. Möjligheten för människor att bo och leva i Sveriges landsbygder utgör såväl övergripande mål som medel för politikens genomförande. I propositionen lyfts vissa områden fram som är särskilt viktiga för att landsbygderna ska utvecklas. Dit hör generella näringslivsinsatser i landsbygderna, riktade insatser till glesbygdskommuner med särskilda utmaningar, digital kommunikation och transportinfrastruktur, kompetensförsörjning, samhällsplanering och bostadsbyggnad, kommersiell service, välfärdstjänster och kultur.

I propositionen understryks såväl behovet av statens närvaro på landsbygderna som betydelsen av det civila samhällets aktörer. Mot bakgrund av det globala omställningsarbetet för ett mer fossilfritt samhälle, uppmärksammar propositionen landsbygdens särskilda betydelse för en cirkulär, biobaserad och fossilfri ekonomi.

I landsbygdspropositionen framhåller regeringen behov av högre utbildning i landsbygder och menar att behovet är störst i kommuner som uppvisar särskilda utmaningar. Frågorna om kompetensförsörjning måste enligt regeringen inta ett såväl utbildnings- som näringslivsperspektiv. Stora avstånd till leverantörer och kunder, få privata arbetstillfällen och en begränsad branschbredd och varierat avstånd till universitet och högskolor ser regeringen som särskilt utmanande för landsbygdernas näringsliv.

För att skapa en bättre bild av inom vilka sektorer och yrken på landsbygder som arbetsgivare har, eller kommer att få, särskilt svårt att hitta kompetens har Tillväxtverket tilldelats regeringsuppdraget *Uppdrag att analysera och föreslå åtgärder för att underlätta kompetensförsörjningen i Sveriges landsbygder*. Tillväxtverket har beställt en kunskapsöversikt om kompetensförsörjningsproblematiken i landsbygder och möjliga åtgärder. Denna ska användas som underlag av myndigheten i dess arbete. Oxford Research AB fick i uppdrag att ta fram kunskapsöversikten, vilken har sammanställts i föreliggande rapport.

2.2.1 Frågeställningar

Kunskapsöversikten har inriktats mot ett antal frågor:

- Vilka yrken och sektorer uppvisar nu och/eller framöver brister på landsbygderna, sett till arbetsgivarnas efterfrågan på kompetens?
- Vilka orsaker finns till problem i dessa sektorer och yrken – varför är dessa problem särskilt utmärkande i landsbygderna?

- Vilka åtgärder finns föreslagna för att underlätta kompetensförsörjningen i Sveriges landsbygder?
- Vilka aktörer på olika politiska styρνivåer (nationell, regional och lokal nivå) bedöms viktiga för genomförandet av åtgärder mot landsbygdernas problem med kompetensförsörjning?

2.2.2 Metod

Kunskap har inhämtats från forskning, utredningar samt rapporter från myndigheter och andra relevanta organisationer. Litteraturen har identifierats genom en systematisk kunskapsöversikt. En fullständig redogörelse för genomförandet återfinns i Bilaga 2. Material som inkluderats i kunskapsöversikten är primärt publicerat 2015 eller senare. Kunskapsunderlagen gäller i första hand Sverige men även i viss mån kunskap från andra länder med förhållandevis likande förutsättningar.

2.2.3 Nästa steg: förankring

Under våren 2020 ges ett antal offentliga aktörer och intresseorganisationer möjlighet att bidra med sin input på denna rapport. Organisationerna väljs ut av Tillväxtverket på basis av att de på något sätt berörs av eller är involverade i arbetet med kompetensförsörjningsfrågor i svenska landsbygder. Organisationerna kommer i denna process få möjlighet bekräfta eller dementera, förstärka eller tona ned den problembild som målas upp i forskningslitteraturen samt resonera kring värdet av och rimligheten i de åtgärdsförslag som återfinns i litteraturen. Dessa förankringsrundor kommer att dokumenteras och sammanställas i ett kompletterande kunskapsunderlag för Tillväxtverket att använda i sitt arbete.

2.2.4 Definitioner av landsbygd

Ett centralt ord för denna kunskapsöversikt är begreppet "landsbygd". I litteraturen finns dock flera definitioner av "landsbygd". Tillväxtanalys landsbygdsgruppering vilket är den som Tillväxtverket primärt använder sig av, baseras på en funktionell ansats kombinerat med andel personer boende utanför kommunens tätort. Ju längre restid från en tätort landsbygdskommunen är lokaliserad desto mer avlägsen definieras landsbygdskommunen. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) definierar landsbygdskommuner utifrån kriterier som faktisk pendlingsandel av den arbetsföra befolkningen och besöksnäringens betydelse för kommunens näringsliv. Statens jordbruksverk verkar efter en typologi som delar in landsbygderna i mycket glesa landsbygdskommuner, glesa landsbygdskommuner, tätortsnära landsbygdskommuner och glesa blandade kommuner. De tre första kommungrupperingarna följer kriterierna för Tillväxtanalys landsbygdskommuntyper men under andra namn. Däremot likställs den sista kommuntypen i Statens Jordbruksverks gruppering av landsbygdskommuner (glesa blandade kommuner) med den kommuntyp som i Tillväxtanalys gruppering kallas för täta kommuner som är avlägset belägna.

En internationell utblick inkluderar än fler definitioner. Definitioner som i litteraturen utgår från funktionella regionstyper men som inte fullt ut kan härledas ner på svenska lokala administrativa nivåer. I den europeiska litteraturen är det vanligt att landsbygd beskrivs utifrån landsbygd under påverkan av metropoler, landsbygd med små och mellanstora städer samt glesbygd med bara mindre urbana centra och mindre tillgänglighet till större städer, relativt de andra landsbygds-kommunkategorierna.

I de fall vi i kunskapsöversikten refererar till landsbygder på en mer detaljerad nivå än just landsbygder används Tillväxtanalys typologi. Detta innebär att de landsbygds-kommuntyper vi använder definieras som:

- Landsbygdskommuner nära en större stad: Kommuner med minst 50 procent av befolkningen i rurala områden och minst hälften av befolkningen har mindre än 45 minuters resväg med bil till en tätort med minst 50 000 invånare.
- Landsbygdskommuner avlägset belägna: kommuner där mer än 50 procent av befolkningen bor i rurala områden och där mindre än hälften av befolkningen har mindre än 45 minuters resväg med bil till en tätort med minst 50 000 invånare.
- Landsbygdskommuner mycket avlägset belägna: Kommuner där hela befolkningen bor i rurala områden och har minst 90 minuters genomsnittlig resväg med bil till en tätort med minst 50 000 invånare.

2.2.5 Disposition

I nästa kapitel ges en överblick över de faktorer som påverkar kompetensförsörjningen på svenska landsbygder, såväl ur ett historiskt perspektiv som ur ett mer samtida perspektiv. Därefter tittar vi närmare på i vilka specifika sektorer och yrken på landsbygderna som det idag och framöver kan antas finnas kompetensbrist. I det därefter följande kapitlet redogör vi för vilka åtgärder som litteraturen presenterar för att främja kompetensförsörjningen på landsbygder. I kartläggningens avslutande kapitel summeras slutsatserna från kunskapsöversikten.

2.3 Vilka orsaker finns till kompetensförsörjningsproblemen i landsbygderna?

2.3.1 Sammanfattning

Tolkningen av litteraturen ger att förklaringen till svårigheter med kompetensförsörjning på landsbygder i första hand beror på den demografiska situationen. Det handlar i första hand alltså inte om att specifika kompetenser saknas, utan att arbetskraftsutbudet – i synnerhet det högkvalificerade – är för lågt. Den forskning som identifierats för att besvara frågan om orsaker till problematiken med kompetensförsörjning på landsbygderna återfinns framförallt inom fälten kulturgeografi, nationalekonomi, samt utbildnings- och entreprenörskapsforskning.

Tre teman framkommer i litteraturen som vi i nedanstående avsnitt använder som stöd i struktureringen av tänkbara orsaker till kompetensförsörjningsproblemen i landsbygderna. Dessa teman är nära besläktade med varandra och representerar snarare olika perspektiv än tre separata förklaringsmodeller:

- Det första temat antar ett *historiskt perspektiv* och betraktar omställningen av landsbygdernas ekonomiska struktur. Skiftet från jordbruk- till industri- och sedermera till tjänstesektorn har kommit att koncentrera arbetskraftens möjligheter till inkomster till städerna. Därför är det också i första hand befolkningen i arbetsför ålder som lämnat landsbygderna.
- Det andra temat rör *samtida flyttmönster*. Dels finns forskning som nyanserar "avfolkningsnarrativet" som annars präglar debatten om landsbygdernas utveckling. Genom denna forskning kan vi se att inflyttning och återflyttning pågår, men i för liten utsträckning för att täcka upp för den betydligt mer omfattande utflyttningen. Dels finns forskning som särskilt fokuserar på ungas utflyttning från landsbygderna, vilken fastslår att valet att lämna framför allt tycks påverkas av betyg, nätverk och sociala förväntningar.
- Det tredje och sista temat rör *förutsättningar för att bo, arbeta och driva företag* i landsbygder. Här framträder framför allt två områden – vikten av tillgång till kommunikationer och valet att bli företagare på landsbygder.

2.3.2 Omställning av landsbygders ekonomiska strukturer

Under 2019 ökade Sveriges befolkning med cirka en procent. Befolkningstillväxten är dock mycket ojämnt fördelad i landet. Framför allt är det storstadsområdena som växer. Befolkningen i landsbygderna växer i betydligt långsammare takt eller i många fall inte alls, även om det finns skillnader mellan olika typer av landsbygder.

I början av 1800-talet levde 90 procent av Sveriges befolkning på landsbygderna. I texten *Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder* redogör Lina Bjerke och Sara Johansson för hur detta kom att förändras i takt med att landsbygdernas ekonomier ställdes om från jordbruks- till industri- och slutligen tjänstedominerade verksamheter.² När jordbruket mekaniserades under 1800- och början av 1900-talet uppstod ett överskott av arbetskraft på landsbygderna. Samtidigt växte tillverkningsindustrin fram och eftersom dessa industrier i regel var förlagda i anslutning till större samhällen inleddes en förflyttning av befolkningen från landsbygd till tätorter, en utveckling som pågick fram till 1970-talet.

I takt med att tillverkningsindustrin gick från att primärt utgöras av råvaruproduktion till allt högre förädlingsgrader och därmed krävde mer kunskap och forskning flyttade industrierna alltmer in mot städerna. Parallellt med detta växte tjänstesektorn fram, en sektor som i regel riktar in sig på den inhemska marknaden och följaktligen haft störst tillväxtpotentialer i befolkningstäta områden.³

Bjerke och Johansson pekar vidare på att närheten till kunder och leverantörer ofta är viktigare i många tjänstesektorer än i den traditionella tillverkningsindustrin, vilket bidragit ytterligare till koncentrationen av arbetskraft till redan befolkningstäta regioner. Hälften av de sysselsatta arbetar idag inom den privata service- och tjänstesektorn och ytterligare 30 procent inom offentlig sektor, vilken även den främst utgörs av tjänsteproduktion. Idag bor endast cirka 15 procent av Sveriges befolkning i landsbygder, medan 85 procent bor i tätorter.

En ytterligare förstärkande faktor är globaliseringen. När utländsk konkurrens blivit allt större och andra länder kunnat erbjuda lägre kostnader för produktion har Sverige istället behövt konkurrera med högteknologi, kunskap och forskning. Även detta har bidragit till ökade flyttrörelser från landsbygder till städer då städer erbjuder gynnsamma miljöer för kunskapsintensiva verksamheter. Detta beror på att produktiviteten, och därmed även tillväxt och reallöner, i regel ökar när sådana verksamheter ligger nära varandra.⁴

² Bjerke, L. & Johansson, S. (2015)

³ Ibid.

⁴ Ibid.

Martin Hedlund, som har studerat svenska landsbygders omställning, under perioden 1960 till 2010 framhåller i sin avhandling från 2017 vikten av att se hur omställningen påverkade olika typer av landsbygder.⁵ När den ekonomiska motor som funnits på landsbygderna försvann och de boende behövde skaffa sig inkomst någon annanstans ifrån gick de största flyttströmmarna till storstäderna eller till *andra* landsbygdsorter, men med pendlingsavstånd till en större stad. Dessutom utmärkte sig under senare delen av denna period även att vissa perifera destinationer blev inflyttningsorter, i regel de med levande besöksnäring.

Det är dock viktigt att understryka att storstädernas tillväxt idag inte främst sker på landsbygdernas bekostnad. Erik Westerholm påpekar exempelvis i sin text *På landsbygden intet nytt* att föreställningen att storstädernas tillväxt i själva verket enbart till 10 procent utgörs av inflyttning från landsbygderna.⁶ Städernas tillväxt kan snarare förklaras av högre barnafödande – inte per person, men i absoluta tal – samt inflyttning från andra länder.

Sammanfattningsvis pekar forskningen, specifikt den kulturgeografiska, på omställningen av ekonomin för att förklara flyttströmmarna från landsbygder till städer från mitten av 1800-talet till idag. Blickar man istället framåt visar Arbetsförmedlingens prognoser inga tecken på att denna utveckling skulle avta.⁷ Snarare är det generella mönstret att befolkningen i arbetsför ålder kommer fortsätta öka i storstadsregionerna, i storstadsnära pendlingskommuner och i större städer, medan den kommer minska i landsbygdskommuner och generellt i mindre kommuner.

Baserat på Statistiska Centralbyråns befolkningsprognos från april 2018 stödjer slutbetänkandet av Kommunutredningen ovanstående resonemang.⁸ Kommunutredningen konstaterar att befolkningen i mycket avlägsna landsbygdskommuner kommer att ha halverats under perioden 1970–2040 samtidigt som storstadsregionernas befolkning ökar med 80 procent. Kommunutredningen pekar på att mellan år 1970 och år 2040 har antalet kommuner med mindre än 5 000 invånare ökat från 9 kommuner till 21 kommuner samtidigt som antal kommuner med mer än 100 000 invånare ökat från 10 kommuner till 27 kommuner. Kommunutredningen fastslår att även om alla kommunkategorier förväntas få en större andel äldre (65 år och äldre) och en mindre andel i arbetsför ålder (20–64 år) är det i de mycket avlägsna landsbygdskommunerna som ålderssammansättningen utvecklas mest bekymmersamt.

⁵ Hedlund, M. (2017)

⁶ Westholm, E. (2018)

⁷ Arbetsförmedlingen (2019)

⁸ SOU 2020:8.

2.3.3 Samtida flyttmönster

Medan föregående avsnitt behandlade utflyttning från svensk landsbygd ur ett historiskt perspektiv, redogörs här för forskning som betraktar flyttmönster i när- och nutid.

2.3.3.1 Inflyttning och potential för befolkningstillväxt på landsbygder

Flyttströmmarna till städer från landsbygder är förstås inte helt och hållet enkelriktade. Det sker även tillbakaflyttning, förflyttningar mellan olika landsbygdsområden samt inflyttning till landsbygd av personer som inte tidigare bott där. Exempelvis har fler personer flyttat till Dalarna från Stockholm under 2000-talet än som flyttat i andra riktningen.⁹

I en artikel från 2015 undersöker Emma Lundholm fenomenet tillbakaflyttning.¹⁰ Studien fokuserar på gruppen 55–70-åringar och författaren påpekar att, även om de flesta som flyttar är yngre än så, kan återvändande utgöra viktig inflyttning för vissa regioner. Detta tycks särskilt viktigt för glesbygdsregioner. Dels har många flyttat därifrån, dels kan det vara svårt att attrahera nya personer utan koppling till bygden.

Samma författare har dessutom studerat familjers utflyttning från storstäder.¹¹ Resultaten av studien pekade på ett litet men stadigt utflöde av familjer från storstäder, dock i första hand till mellanstora eller små städer. En vanlig uppfattning är att personer anställda i kunskapsföretag, såsom konsultföretag, advokatfirmor och reklam- och revisionsbyråer, tack vare sina ofta flexibla villkor i förhållande till arbetsplats och arbetstid vore mer benägna att flytta ut från städer. I studien fann man dock inget sådant samband. Utflyttningen skedde snarare bland tjänstemän inom offentlig sektor. Dessutom kunde författarna konstatera att män i kulturyrken i högre utsträckning flyttade med sina familjer till landsbygder. Det faktum att högutbildade hushåll var överrepresenterade i denna grupp kan vara positivt för kompetensförsörjningen utanför storstäderna.

En grupp som utgjorde en av de största nyinflyttade på landsbygder under senare år är utrikes födda. Charlotta Hedberg och Karen Haandrikman framhåller i en artikel från 2015 möjligheterna för utrikes födda att utgöra ett nytt viktigt befolkningsunderlag för landsbygderna, och påpekar bland annat att invandrade kvinnor på landsbygder har högre sysselsättningsgrad än invandrade kvinnor i städerna.¹² Martin

⁹ Westholm, E. (2018)

¹⁰ Lundholm, E. (2015)

¹¹ Sandow, E. & Lundholm, E. (2019)

¹² Hedberg, C. & Haandrikman, K. (2014)

Hedberg, å andra sidan, trycker på vikten av att se invandring till svenska landsbygder i en större urbaniseringskontext. Även de utrikes födda som först anländer till landsbygder tenderar att flytta in till städer.¹³

Thomas Niedomysl och Jan Amcoff, konstaterar i en rapport från 2010 att fler personer har en önskan att bosätta sig på landsbygderna än som faktiskt gör det.¹⁴ Detta, menar de, tyder på att det finns en generell befolkningspotential för landsbygdstillväxt. Samtidigt tycktes inga direkta skillnader i egenskaper finnas mellan de två grupperna, varför det inte var möjligt att peka ut en specifik grupp som utgör denna potential.

Martin Hedlund och Emma Lundholm studerar i en artikel från 2015 hur unga människor uppväxta på landsbygder etablerar sig på rurala och urbana arbetsmarknader. Artikeln analyserar flyttmönster och anställningsbanor.¹⁵ I studien konstaterar de, i likhet med resonemangen ovan, att mindre arbetskraft inom tillverkningsindustrin såväl som inom offentlig sektor på landsbygder har lett till starka flöden från land till stad. De påpekar vidare att de underliggande processerna såsom globalisering och rationalisering inom industrin till följd av teknologisk utveckling inte heller kan antas avta, även om vissa landsbygdsområden sannolikt kan komma att klara sig bättre tack vare stark besöksnäring. Samtidigt pekar deras prognos på att landsbygd i närhet av städer kommer fortsätta växa då den kan erbjuda både billigare bostäder och närhet till arbete och service i städerna.

2.3.3.2 Ungas flyttmönster och högutbildades storstadspreferenser

Tillgången till högutbildad arbetskraft på den lokala arbetsmarknaden är beroende av de boendes möjligheter att utbilda sig. Under 1900-talets andra hälft vidtogs ett antal reformer för att göra högre utbildning mer tillgänglig överlag, men även i fler delar av landet. Ändå är det framför allt unga som lämnar landsbygderna. Studenters flyttmönster påverkar den regionala fördelningen av kompetens i landet. Långsiktig förlust av unga förstärker effekten av en åldrande befolkning och försvagar lokala arbetsmarknader. Det finns gott om forskning som betonar att unga högutbildade är bland de minst troliga att flytta till landsbygdsområden.¹⁶ Men valet att flytta påverkas av en mängd olika faktorer.

Sara Forsberg diskuterar i en artikel från 2019 hur unga får ständiga signaler om att ett lyckat liv som vuxen associeras med stadsliv och att vara en rörlig yrkesperson ("*a mobile professional*").¹⁷ I sin studie

¹³ Hedlund, M. et al. (2017)

¹⁴ Niedomysl, T. & Amcoff, J. (2010)

¹⁵ Hedlund, M. & Lundholm, E. (2015)

¹⁶ Se exempelvis Aimee Haleys forskningsöversikt på ämnet (2016).

¹⁷ Forsberg, S. (2019)

intervjuade hon gymnasieelever i Kalix kommun om deras tankar om sin framtid och rörlighet. Forsberg argumenterar bland annat för att det inte behöver reflektera bristande självständighet ("*empowerment*") att stanna kvar i sin hembygd, en allmän uppfattning till trots. Samtidigt pekar hon på risken för inläsningseffekter för vissa grupper av elever – de som både saknar det hon kallar "lokalt erkänt kapital", såsom livsstil, förmågor eller en familj med god social ställning, och som saknar "information" såsom betyg och kontakter som hade kunnat ta dem därförån.¹⁸

Det finns gott om analyser som pekar på att unga kvinnor flyttar från landsbygderna i högre grad än unga män.¹⁹ Daniel Rauhut och Helene Littke pekar på att det för unga kvinnor är mer än bara arbete, inkomst och utbildning som påverkar utflyttning.²⁰ I sin studie av utflyttning från Västernorrland framhåller de att medan dessa faktorer är viktiga, tillkommer även livsstilsfaktorer såsom tillgång till mer traditionellt kvinnligt kodade fritidsaktiviteter och bättre karriärmöjligheter i nya och växande näringar som dragare (pull-faktorer) till städerna. Samtidigt upplevde kvinnorna att machokultur tryckte bort dem (push-faktorer) från landsbygderna.

I en analys av registerdata av Peter Berck, Sofia Tano och Olle Westerlund från 2014 framkom att slutbetyg från grundskolan påverkade såväl inskrivning i eftergymnasial utbildning som rörlighet och preferenser för särskilda orter.²¹ Det fanns även ett negativt samband mellan en hög andel äldre individer på orten och studerandes val att, efter genomförd högre utbildning, bosätta sig där. Dessutom verkade unga förredra att flytta till orter med högre skattebas per capita.

Även Lina Bjerke och Charlotta Mellander har studerat studenters flyttmönster.²² Bjerke och Mellander analyserade vart samtliga personer som tog högskoleexamen 2001 hade valt att flytta, fem respektive tio år efter examen. Den stora majoriteten valde att flytta till eller stanna kvar i storstadsområden både på kortare och längre sikt. Författarna kunde också konstatera att familjestruktur hade stark påverkan på var man valde att bosätta sig. De personer som flyttade tillbaka till sin hembygd var mer sannolika att ha barn och familj. Dessutom såg de att utrikes födda överlag var mindre benägna att bosätta sig utanför städerna.

Liknande resultat uppvisades också i en studie av Linda Stureson et al. från 2019, då med fokus specifikt på utrikes födda läkare och deras syn

¹⁸ Se även Forsberg, S. (2018)

¹⁹ Se exempelvis Johansson, M. (2016)

²⁰ Rauhut, D. & Littke, H. (2016)

²¹ Berck, P. et al. (2016)

²² Bjerke, L. & Mellander, C. (2017)

på att arbeta i landsbygd.²³ Författarna fann då bland annat att möjligheter till utveckling i yrket ansågs i regel vara mindre i landsbygder, och att levnadsstandard och tillgång till rekreation och kultur bidrog till de starkare preferenserna för att arbeta och bosätta sig i städer.

Liksom Bjerke och Mellander fann Aimee Haley i en studie från 2018 att få ett barn gjorde återflyttning till landsbygd efter avlagd examen mer trolig.²⁴ Att ha läst till lärare eller en lantbruksinriktad utbildning ökade också sannolikheten – troligen då skola och lantbruksföretag är stora arbetsgivare på landsbygd – liksom att ha haft förhållandevis lägre slutbetyg från gymnasiet. Att ha föräldrar utan högre utbildning ökade sannolikheten för återflytt för kvinnor mer än män.

Andra studier pekar på att inriktningen på studier redan tidigt avgörs av lokala förutsättningar. Maria Rönnlund et al. har i en etnografisk studie från 2018 undersökt på vilken basis ungdomar i landsbygder väljer gymnasieprogram.²⁵ På platser med förhållandevis låg genomsnittlig utbildningsnivå och där den lokala arbetsmarknaden i första hand kunde erbjuda arbete med låga kvalifikationskrav valde eleverna oftare yrkesprogram, i jämförelse med de platser där utbildningsnivåerna var högre och arbetsmarknaden mer varierad.

I en studie från samma år konstaterade samma grupp forskare att sociala resurser hade betydelse för utbildningsval bland ungdomar på landsbygder.²⁶ Exempelvis tycktes val av skola påverkas av om eleven hade någon närstående som tidigare banat väg, såsom syskon eller kusiner. Kulturella resurser som betyg var också viktigt, liksom finansiella, där det framkom att mindre ekonomiskt privilegierade ungdomar i större utsträckning behövde ta hänsyn till hur boendesituationen skulle påverkas av olika val av skola.

Utöver vad som påverkar individuella val av utbildning och hur detta kan tänkas påverka den lokala kompetensförsörjningen, är det också viktigt att begrunda i vilken mån utbildning finns tillgänglig. I sin licentiatavhandling från 2017 pekar Tommy Lind på att skolsystemet i glesbygder har genomgått stora förändringar under de senaste decennierna.²⁷ Det minskade elevunderlaget har satt press på verksamheterna och ett stort antal nedläggningar och sammanslagningar av grundskolor har genomförts, samtidigt som gymnasieskolorna fått allt svårare att konkurrera om eleverna.

När det gäller tillgång till högre utbildning har Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) dessutom tagit fram ett utbildningsindex som ett

²³ Sturesson, L. et al. (2019)

²⁴ Haley, A. (2018)

²⁵ Rönnlund, M. et al (2018)

²⁶ Rosvall, P-Å. (2018)

²⁷ Lind, T. (2017)

sätt att mäta tillgången till högre utbildning runt om i landet.²⁸ I rapporten från 2018 konstateras att det finns ett fortsatt problem med vita fläckar på kartan, det vill säga kommuner där möjligheterna till vidareutbildning är mycket begränsade. Till denna grupp av kommuner hör i stort sett hela den inre delen av Norrland, med Östersund som undantag. Med andra ord, områden med mycket landsbygd.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) publicerar regelbundet analyser av inskrivning i högre utbildning. I en rapport från 2019 med fokus på studenter rörlighet fann man att lärosätena överlag attraherar inflyttning, även långsiktig efter avslutade studier.²⁹ Detta skulle kunna tyda på att lärosätena överlag bidrar till den regionala kompetensförsörjningen, även om lärosätena inte är lokaliserade till landsbygder. Nationellt finns dock ett tydligt flöde av högskoleexaminerade till storstadsregionerna Stockholm, Västra Götaland och Skåne.

2.3.4 Förutsättningar för att bo, arbeta och driva företag i landsbygder

För att behålla redan existerande arbetskraft och för att kunna locka till sig ny, och därigenom säkra kompetensförsörjningen, behöver landsbygderna kunna erbjuda goda förutsättningar för att leva, arbeta och driva företag.

2.3.4.1 Vikten av kommunikationer

Statens väg- och transportforskningsinstitut (VTI) har låtit genomföra en intervjustudie med personer som bor i tätortsnära landsbygd i Östergötland, Jämtland och Dalarna.³⁰ Respondenterna fick bland annat redogöra för vad de ansåg vara de stora för- och nackdelarna med att bo på landsbygderna. Bland det positiva framhålls miljön, lugnet och närheten till naturen, en positiv känsla för platsen samt sociala band och kontaktnät. Bland det negativa lyfts att det i vissa landsbygder inte längre finns handel, service och skolor, vilket bland annat ställer större krav på planering. Studien, som i övrigt främst är fokuserad på kollektivtrafikens roll, pekar också på att några av de som upplever störst hinder i vardagen är de som saknar körkort, såsom gymnasieungdomar som inte själva kan ta sig till kollektivtrafiken när de inte längre har rätt till skolskjuts. Andra studier har dessutom visat på vikten av välfungerande pendlingsmöjligheter från rurala till urbana områden för att stärka sysselsättningen på landsbygderna.³¹

²⁸ TCO (2019)

²⁹ UKÄ (2019)

³⁰ Berg, J. & Ihlström, J. (2017)

³¹ Lavesson, N. (2017)

Välfungerande kommunikationer på landsbygderna har stor betydelse inte bara för individen utan även för företagen, något som bland annat diskuteras av Lars Hultkrantz i en text från 2019.³² Där pekar han på att lägre kostnader för resande, transporter och informationsöverföring har gett nya förutsättningar för handel, lokalisering av företag och boende i hela landet, samt gynnat näringsliv som har långt avstånd till befolkningscentra.

Han tittar även på andra former av kommunikation och pekar på att forskning visat att tillgång till bredband har stor betydelse för företagande på landsbygderna, men att det idag finns stora utmaningar även på det området. Mobilnäten och de fasta bredbandsnäten är ännu inte heltäckande på landsbygderna. Detta blir ett särskilt stort problem i och med att det fasta telenätet som tidigare täckt de allra flesta hushåll och företag i Sverige har börjat avvecklas. Avvecklingen sker i första hand just på landsbygder, eftersom kostnaderna för underhåll och reinvestering blir särskilt höga där i förhållande till utnyttjandet.

2.3.4.2 Företagande på landsbygder – i brist på annat?

En stor andel av de som bor i landsbygderna är företagare. Det finns dock forskning som väcker frågan hur frivilligt företagande i landsbygder faktiskt är. Carin Holmquist och Leif Lindmark har undersökt entreprenörskap i Norrlands inland, där flertalet kommuner har låg befolkningsstäthet.³³ De konstaterar att, de dåliga demografiska förutsättningarna till trots, i många Norrlandskommuner startas relativt många företag. Deras analyser av företagsstruktur och nyföretagande indikerar emellertid ett annat mönster än för Sverige som helhet – bland annat är de areella näringarna större och tjänster i olika former är underrepresenterade. Holmquist och Lindmark menar att detta, tillsammans med annan data, tyder på att nyföretagandet i betydande utsträckning är nödvändighetsmotiverat och inte primärt för att ta tillvara nya, intressanta affärsmöjligheter med tillväxtpotential. Författarna påpekar vidare att företagande som motiveras av en svag lokal arbetsmarknad och av att vilja stanna kvar på orten förvisso kan ha god utvecklingspotential, men kommer sannolikt ha sämre förutsättningar än företagande i demografiskt starkare miljöer.

En studie av Birgitta Sköld från 2019 pekar på att kvinnor på landsbygderna i Sverige är mer benägna att vara företagare än anställda om de är gifta, har hemmavarande barn eller en utbildningsnivå lägre än den eftergymnasiala. Detta, menar hon, kan tolkas som att företagandet är en lösning för att kombinera arbetsliv med ansvar för hem och barn.³⁴

³² Hultkrantz, L. (2019)

³³ Holmquist, C. & Lindmark, L. (2019)

³⁴ Sköld, B. (2019)

Möjligen skulle detta kunna kopplas till tillgången till samhällsservice, såsom närliggande skolor och förskolor.

Johan Larsson et al. har dessutom funnit att entreprenörer med högskoleutbildning tenderar att i hög grad (63%) starta sina företag i den region där de tog examen.³⁵ Detta skulle kunna vara en reflektion av att utsikterna för företagande i landsbygderna generellt anses vara sämre.

2.3.4.3 En internationell utblick

Internationella kunskapsorganisationer som OECD och Nordregio har ett antal publikationer som behandlar frågan om kompetensförsörjning och regional utveckling ur ett makroperspektiv. Fokus här ligger framförallt på demografiska utmaningar, befolkningens utbildningsnivå, migrationstrender, strukturomvandlingar samt strukturella arbetsmarknadstrender.

De nordiska länderna står under 2000-talet inför en rad liknande demografiska utmaningar med åldrande befolkningar och ogynnsamma försörjningskvoter³⁶ som följd. Redan år 2009 gjorde Nordregio en prognos som talar för att problematiken med kompetensförsörjning kommer att accentuera skillnader mellan urbana och rurala regioner. Dessutom förutspås att brist på arbetskraft och kompetensbrist framförallt kommer att vara ett problem för mer perifera regioner fram till år 2021, medan metropolområden kommer att drabbas av bristen i mindre grad.³⁷ I samtliga nordiska länder tenderar arbetstillfällena att i högre utsträckning uppstå i urbana områden och utbildningsnivån i rurala områden är generellt lägre än i städer. Sedan år 2008 har exempelvis antalet jobb i de nordiska huvudstadsområdena ökat med över 265 000 medan motsvarande utveckling i övriga storstadsområden visar på 85 000 nya jobb. Under samma period har nästan 67 000 jobb gått förlorade i mindre städer och i rurala områden.³⁸

I Nordregios rapport från 2019 sammanfattas den demografiska utvecklingen i samtliga nordiska länder med ett specialfokus på olika typer av regioner.³⁹ Här har regionerna klassificerats enligt Eurostats typologi från de mest urbana till de mest rurala på en femgradig skala. Analysen omfattar både faktisk demografisk förändring 1990–2017 och prognoser på befolkningsutvecklingen fram till år 2040. Exempelvis visar rapporten att befolkningsutvecklingen under de tre senaste decennierna har varit minst gynnsam i de mest rurala områdena sett till

³⁵ Larsson, J. P. et al. (2017)

³⁶ Försörjningskvoten visar hur många arbetslösa och personer utanför arbetskraften som det finns per en sysselsatt.

³⁷ Nordregio (2009)

³⁸ Nordregio (2018)

Norden i sin helhet, men med markanta nationella skillnader. Medan Sverige sett en nolltillväxt i dessa mest perifera områden har den finska befolkningen i motsvarande områden minskat med 9 procent. Samma utveckling förutspås att fortsätta fram till 2040. Ju mer urban en region är, desto större förväntas befolkningstillväxten bli. Sverige, Finland och Grönland förväntas ha den mest ogynnsamma utvecklingen bland befolkningen i de mest rurala områdena. Här visar prognosen att befolkningen förväntas minska med mellan 2 procent (Sverige) och 7 procent (Grönland) fram till år 2040. Även försörjningskvoten visar samma utveckling, och trenden förväntas fortsätta på nordisk nivå. I regel gäller att ju mer urban en region är, desto lägre förväntas försörjningskvoten förbli.

Nordregio lyfter fram utbildningens roll, både på strukturell nivå och på individnivå, som en faktor som kan bidra till regional resiliens i tider av ekonomiska recessioner och strukturomvandlingar.⁴⁰ I och med sina i internationell jämförelse högutbildade befolkningar är alla nordiska länder generellt sett välrustade inför att möta framtida arbetsmarknadsutmaningar. Exempelvis har man nått EU 2020-målsättningen att 40 procent av alla 30–34-åringar ska ha en eftergymnasial utbildning i samtliga nordiska länder. Sverige toppar listan med 51 procent och de övriga nordiska länderna ligger inte långt ifrån (46–50 procent). Också här är regionala skillnader påtagliga i samtliga nordiska länder. Nordregio konstaterar att alla nordiska kommuner med låg andel postgymnasialt utbildade invånare är rurala.⁴¹ En annan intressant utbildningsindikator som visar på signifikanta regionala skillnader är olika kommuntypers utbildningsnivå och vilken inverkan högskolor och universitets placeringsort har på ortens generella utbildningsnivå. I Norden finns omkring 160 kommuner med åtminstone ett lärosäte. Dessa och närliggande regioner har i regel en markant högre utbildningsnivå än regioner där avståndet till universitet och högskolor är längre. Medan alla nordiska länder har en högre andel befolkning i arbetsför ålder med postgymnasial utbildning än EU-genomsnittet (31 procent), faller majoriteten av kommunerna (59 procent) under detta EU-genomsnitt, vilket ytterligare visar på skillnaderna mellan olika regioner.⁴²

OECD har i rapporten *Territorial Review: Northern Sparsely Populated Areas* granskat Europas nordligaste regioner i Sverige, Norge och Finland för att sammanfatta vilka utmaningar regionerna har samt för att identifiera strategier och åtgärder för ekonomisk tillväxt och hållbar regional utveckling.⁴³ Analysen omfattar regionerna Jämtland Härjedalen, Norrbotten, Västerbotten och Västernorrland i Sverige; Lappland,

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Nordregio (2018)

⁴³ OECD (2017)

Norra Österbotten, Mellersta Österbotten, Kajanaland, Norra Karelen, Södra och Norra Savolax i Finland; samt Norges nordligaste fylken Finnmark, Troms och Nordmark. Dessa nordligaste delar av Europa som utgör en port mot Arktis och Ryssland är av växande intresse för beslutsfattare på både nationell och EU-nivå till följd av ökade geopolitiska spänningar i området samt klimatförändringens inverkan på resurstillgången och nya transportleder.

OECD tar sin utgångspunkt i regionernas gemensamma förutsättningar: låg befolkningstäthet, ett kargt klimat, rikligt med naturresurser, relativt lite jordbruk, potential i förnybar energi, små och fragmenterade lokala arbetsmarknader, långa avstånd till marknader samt höga transportkostnader. Stora delar av regionerna saknar den agglomerationseffekt⁴⁴ som präglar näringslivsdynamiken i större städer. Regioner med en ensidig näringsstruktur är särskilt utsatta för strukturomvandlingar.

Vad gäller arbetsmarknadsutmaningar delar alla tre länder vissa utmaningar. För det första uppstår en minskande och åldrande befolkning till följd av låg nativitet och stor utflyttning, särskilt av unga som flyttar bort från de rurala regionerna. Här delar alla länder samma obalans kring jämställdhet: det är i högre utsträckning unga kvinnor som flyttar för att utbilda sig och inte återvänder till uppväxtorten efter utbildningen. Givet de demografiska utmaningarna behöver produktiviteten öka för att man ska kunna generera samma ekonomiska output. För det andra har ekonomiska strukturomvandlingar slagit hårt mot regionerna och bidragit till högre arbetslöshet än i länderna i genomsnitt, särskilt bland unga män med låg utbildningsnivå. Exempelvis har antalet sysselsatta inom fiskerieringen i Norge halverats på bara tjugo år. För det tredje har regionerna begränsad migration eftersom de har svårt att locka till sig inflyttare.

OECD föreslår flera policyåtgärder på regional, nationell och nordisk nivå. Om det är möjligt att höja sysselsättningsnivån, öka produktiviteten, samt förbättra matchningen på arbetsmarknaden menar man att det finns goda chanser att möta de demografiska utmaningarna.⁴⁵ Bland annat nämns specialisering som policystrategi för att skapa mervärde kring regionernas komparativa fördelar. OECD förespråkar även strukturella reformer och aktiva arbetsmarknadsåtgärder med ett särskilt fokus på att öka utbildningsnivån och kunnandet hos de grupper som står långt från arbetsmarknaden med koordinerade insatser för att stödja marginaliserade grupper att göra sin arbetsmarknadsdebut. Urbanisering och större koncentration av befolkning till färre platser minskar

⁴⁴ Agglomerationseffekter innebär att storlek och/eller täthet underlättar ekonomisk aktivitet genom att den ökade tillgänglighet som detta skapar bidrar till att skaleffekter kan utnyttjas genom delning, matchning och lärande. Beskrivningen hämtad från Tillväxtanalys Specialstudier nr 37, 2013.

⁴⁵ Ibid.

kostnaderna för offentlig service och ökar arbetsmöjligheterna. Ett sätt att öka kontakten mellan urbana och rurala områden är infrastruktur-satsningar på bredbandskapacitet samt effektiverad offentlig service-produktion via digitala kanaler. E-tjänster nämns som ett sätt att för-bättra tillgängligheten för offentlig service.

2.4 Inom vilka yrken och sektorer finns det brist på kompetens på landsbygderna?

2.4.1 Sammanfattning

I litteraturen förs diskussion om bristyrken på nationell och regional nivå. En finare uppdelning på exempelvis kommuntypsnivå saknas. Litteraturen kring bristyrken beaktar också sysselsättningsperspektivet mer än kompetensförsörjningsperspektivet. Det finns ändå möjlighet att från litteraturen uttala sig om yrken och sektorer på landsbygder där arbetsgivare upplever bristande tillgång på kompetens. Möjligheten till en sådan analys ligger i att landsbygderna är integrerade i övriga Sverige och påverkas av samma övergripande samhällstrender som andra geografier. Det som däremot är specifikt för landsbygderna är deras befolkningsmässiga förutsättningar att möta behovet.

Litteraturen visar tydligt på att det framförallt är i vård- och omsorgssektorn samt i utbildningssektorn som det idag och framöver råder stor brist på kompetenser. Bristyrken i sektorerna är både yrken med högskoleutbildning och yrken med övrig utbildning. Utöver brister i den offentliga välfärdssektorn uppmärksammar litteraturen också kompetensbrist i flera tjänstenärings- och privatsektorer. Orsaken att kompetensbristen är stor inom tjänstenäringssektorn är att sysselsättningstillväxten sker i dessa näringar. Därutöver uppmärksammar litteraturen också andra branscher som står inför problem med kompetensbrist. De yrken som framförallt lyfts fram är sådana som återfinns inom bygg- och anläggningsrelaterade verksamheter.

Som nämns i föregående kapitel är orsakerna till landsbygdernas kompetensförsörjningsproblem demografiska. Landsbygderna kommer ha kompetensbrist i både privat- och offentlig tjänstesektor, eftersom tjänstenäringssektorn är arbetsintensiv till sin karaktär. Det kan antas att en ökad efterfrågan på tjänsteyrken i landsbygder ökar konkurrensen om kompetenser inom andra områden, såsom befintlig industri och råvaruproducerande näringar som idag delvis kännetecknar landsbygdernas branschstruktur.

Utifrån litteraturen syftar nedanstående avsnitt till att ge en bild av yrken och sektorer där kompetensbrist på landsbygderna kan uppstå.

2.4.2 Brist på kompetenser inom många områden

Arbetsförmedlingens prognos⁴⁶ för 2019 och 2020 visar att sysselsättningsutvecklingen i Sverige fortsätter att drivas på av tjänstenäringssektorn. Sysselsättningen i industrin dämpas under 2019 och minskar

⁴⁶ Arbetsförmedlingen (2019).

något under 2020. Sysselsättningen i jord- och skogsbruket minskar både under 2019 och 2020. De regionala arbetsmarknadsprognoserna⁴⁷ förstärker den nationella bilden av en växande tjänstesektor. I Arbetsförmedlingens skattning av länens jobbmöjligheter de närmaste åren ges en mer detaljerad beskrivning av vilka yrken som förutspås ha goda, medelgoda och mindre goda arbetsmarknadsutsikter. Den regionala arbetsmarknadens branschstruktur påverkar visserligen de kompetenser som efterfrågas men gemensamt för samtliga län är att efterfrågan på yrken inom vård, omsorg och utbildning är stora. Därutöver förväntas yrken inom bygg och anläggning, data/it och tekniskt och naturvetenskapligt arbete också vara särskilt efterfrågade. Arbetsförmedlingens bedömning ligger, som nedan illustreras, väl i linje med SCB:s Arbetskraftsbarometer.⁴⁸

Tabell 1 visar yrken med krav på högskoleutbildning som Arbetsförmedlingen bedömer efterfrågas i stor utsträckning fram till 2025:

Tabell 1. Yrken med högskoleutbildning som står inför stor efterfrågan fram till 2025 (nationell nivå)

Vård, omsorg och socialt arbete	Utbildning
Barnmorskor	Förskolor
Förskollärare	Läraryrken
Läkare och tandläkare	Data och IT
Psykologer	Mjukvaru- och systemutvecklare
Sjuksköterskor	Systemutvecklare och IT-arkitekter
Socialsekreterare	

Källa: Arbetsförmedlingen (2019).

Yrken inom övriga utbildningsområden där efterfrågan förväntas vara stor fram till 2025 visas i tabellen nedan.

Tabell 2. Yrken med övrig utbildning som står inför stor efterfrågan fram till 2025 (nationell nivå)

Byggnads- och anläggningarbete	Försäljning, hotell och restaurang
--------------------------------	------------------------------------

⁴⁷ www.arbetsformedlingen.se/prognoser (hämtad 2020-02-12).

⁴⁸ SCB (2019)

Anläggningsarbete- och anläggningsmaskinförare	Buss- spårvagns- och lastbilschaufförer
Elektrikeryrken	Tillverkning, drift och underhåll
Betongarbetare, murare och målare	Slaktare
Träarbetare och snickare	Motorfordonsmekaniker och fordonsreparatörer
VVS-montörer	Försäljning, hotell, restaurang och service
	Kockar
	Vård, omsorg och socialt arbete
	Undersköterskor

Källa: Arbetsförmedlingen (2019).

2.4.3 Lokala överenskommelser kan ge en bild av bristyrken i vissa landsbygdskommuner

Det går i viss utsträckning att ge en bild av kompetensbehovet på kommunnivå i landsbygdsområden genom att studera vilka bristyrken som nämns i regionala överenskommelser mellan kommuner och arbetsförmedlingar. De lokala överenskommelserna innefattar sammanlagt 220 kommuner och tas fram i arbetet som genomförs av Delegationen för unga och nyanlända till arbete (Dua).⁴⁹ Vår genomgång av de lokala överenskommelserna bedömer att av de landsbygdskommuner som innefattas av överenskommelser har knappt hälften så pass utförliga beskrivningar att de kan användas för att bedöma landsbygdskommunernas kompetensbehov. I de fall information finns tillgänglig så matchar landsbygdskommunernas kompetensbehov väl det regionala kompetensbehovet. Vi vill understryka att försiktighet bör vidtas i jämförelsen mellan överenskommelserna och de regionala prognoserna. En orsak till felkälla är att överenskommelserna och de regionala prognoserna inte nödvändigtvis speglar samma tidsperiod. De skillnader som utmärker sig utifrån denna begränsning är att CNC-operatörer⁵⁰ efterfrågas i samtliga landsbygdskommuntyper, men inte i de regionala prognoserna. Socionomer och chefer inom olika sektorer efterfrågas också i vissa kommuner tillhörande kategorin avlägset belägna landsbygdskommuner och landsbygdskommuner nära en större stad. En annan iakttagelse är att specialister och yrken med krav på högre utbildning

⁴⁹ www.dua.se (hämtad 2020-02-13).

⁵⁰ En CNC-operatör sköter enligt Arbetsförmedlingen datorstyrda maskiner för mekanisk bearbetning och tillverkning av detaljer. CNC står för Computer Numerical Control, datoriserad numerisk styrning.

är mer vanligt förekommande i landsbygdskommuner belägna nära större städer. I jämförelse med landsbygdskommuner nära större städer och avlägset belägna landsbygdskommuner är tillgången på arbetskraft som genomgått högre utbildning med teknisk inriktning mindre i *mycket* avlägsna. Efterfrågan på yrken inom skogsbruk, besöksnäring och gröna näringar följer mer lokala arbetsmarknader än landsbygds-kommuntyper.

2.4.4 Arbetsgivarna efterfrågar yrkeserfarenhet och engagemang

Svenskt Näringsliv presenterar årligen sin rekryteringsenkät som visar medlemsföretagens rekryteringsbehov.⁵¹ Urvalet utgörs av en slumpmässig selektion av medlemsföretag, stratifierade på län och företagsstorlek. För rekryteringsenkäten 2018 samlades 5 145 svar in via en webbenkät och 832 via telefonintervjuer. Den totala svarsfrekvensen var 31 procent. Även om rekryteringsenkäten inte är nedbruten på kommuntyper så ger det samlade svaret från medlemmarna att den mest efterfrågade utbildningsnivån är gymnasieskolans yrkesprogram. Nästan hälften av företagen som försökt rekrytera har velat anställa medarbetare med denna utbildning. Denna bild är intressant då den i viss mån frångår den breda arbetsmarknadsanalysens drag om att de högutbildade står i centrum för kompetensefterfrågan. I analysen svarar knappt en tredjedel av företagen att de försökt rekrytera medarbetare med högskole- eller universitetsutbildning.

Ytterligare ett intressant resultat från enkäten är att företagen inte anser att det är brist på personer med rätt utbildning som står i vägen för rekryteringar. Istället är det svårigheter med att hitta personer med rätt yrkeserfarenhet och engagemang. Vad gäller utbildningsmeriter menar företagen att problemet inte ligger i att det saknas utbildad arbetskraft i generella termer, utan att det saknas personer med rätt utbildning. Företagarna i enkäten understryker därför att lösningen på kompetensförsörjningen inte är fler utbildningsplatser i allmänhet, utan utbildningsinsatser som tagits fram i dialog med näringslivet och som är anpassade efter företagens efterfrågan.⁵²

Inom samtliga sektorer visar Svenskt Näringslivs enkät att rätt attityd och engagemang är viktigast för företag vid rekrytering. Undantaget är transportsektorn, där ansvarstagande värderas högst, följt av rätt attityd och engagemang. Serviceförmåga är överlag mer betydelsefullt för företag verksamma inom hotell, restaurang och handel. Förmågan att arbeta självständigt är viktigare för företagen inom bygg och installation än inom övriga sektorer.⁵³

⁵¹ Svenskt Näringsliv (2018)

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid.

I en studie kring företagarnas perspektiv på landsbygd genomförd av organisationen Företagarna⁵⁴ framkommer också att rätt attityd och engagemang samt yrkeserfarenhet är viktiga karaktäristika när företagen söker kompetenser. Studien pekar vidare på hög utflyttning och därmed brist på arbetskraft som landsbygdernas mest centrala tillväxthinder. I studien föreslås ett flertal åtgärder som rör digitalisering, infrastruktur, välfärdstjänster, kapitalförsörjning, lokalservice och kompetensförsörjning. De förslag som rör kompetensförsörjning presenteras nedan i Tabell 3.

I likhet med Svenskt Näringsliv anser Företagarna att det är viktigt att regioner och kommuner kan erbjuda utbildning som motsvarar näringslivets behov. Det vill säga att den utbildning som ges måste vara framtagen och förankrad i dialog med företagen. Företagarnas enkätundersökning utgick från företagarnas egen panel, bestående av 4 500 företagare runt om i landet. Av dessa 4 500 företagare svarade nästan 1400, varav en fjärdedel anger att företaget huvudsakligen är verksamt på landsbygd. I enkäten besvarades både generella frågor kring företagande och specifika frågor riktade till landsbygdsföretagare. De frågor som enbart berörde landsbygdsföretagande ställdes till de företagare som svarat att de huvudsakligen driver företaget på landsbygd.

Tabell 3. Åtgärder enligt Företagarna för att möta kompetensbehovet bland företag verksamma på landsbygder.

- Stärk entreprenörskap i utbildningssystemet genom att ge alla elever på naturbruksgymnasiet i hela landet möjlighet att välja Ungt företagandekonceptet.
- Stärk attraktionskraften till de gymnasiala yrkesprogrammen. Här behövs framförallt en kommunal mobilisering för att öka rekryteringen och genomströmningen i programmen genom bättre information om möjligheterna till jobb som dessa utbildningar leder till samt ett mer målmedvetet samarbete med det lokala näringslivet.
- Ge den regionala arbetsmarknaden med dess parter och organisationer större inflytande på de regionala högskolorna, för ökad samverkan mellan utbildning, forskning och näringsliv.
- Utveckla incitamentsstrukturer så att företagens eget ansvar för kompetensfrågor samspelar med det offentliga systemet för kompetensförsörjning. Regeringen borde kunna ge tydliga direktiv till sina myndigheter och bolag att samverka och även se över hur man kan locka eller tvinga in kommunerna i detta. Samverkan leder både till upprätthållen servicenivå och kostnadsreducering.

⁵⁴ Företagarna (2016)

- Förbättra möjligheterna till fjärrstudier, så att det kan bli lättare att utbildas där man bor.

Källa: Företagarna (2016).

2.4.5 Landsbygderna står inför hård konkurrens vad det avser kvalificerade yrken inom vård, omsorg och skola

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) studerar i en rapport⁵⁵ kompetensbehovet i offentlig sektor och konstaterar att utmaningarna för universitet och högskolor för att möta den framtida efterfrågan är stora. Analysen visar att det årligen skulle behövas 37 000 utbildningsplatser för att säkerställa kompetensbehovet i de 15 största bristyrkena inom vård-, omsorg- och utbildningssektorn år 2035. För att möta behovet krävs en ökning av antalet nya studenter med 33 procent jämfört med det antal studenter som påbörjade en utbildning mot dessa yrken 2018.

Även om rapporten inte relaterar till behov utifrån ett landsbygdsperspektiv ställer studien behovet av kompetens inom vård, skola och omsorg (som presenteras i andra avsnitt i vår kunskapsöversikt) på sin spets. Givet att 37 000 platser tillsätts inom utbildningarna varje år behöver studenterna examineras i tid varje år för att behovet på offentliga anställningar inom tjänstesektorn ska tillfredsställas. Av dessa behöver en erforderlig andel välja att arbeta i landsbygderna. Sett till att högt utbildade generellt prioriterar att bo i städer (se avsnitt ovan) har landsbygder här en utmaning.

För att belysa utmaningen i ett landsbygdsperspektiv uppskattas pensionsavgångarna inom vård- och omsorgssektorn i landsbygdspräglade län som Norrbotten och Västerbotten fram till år 2025 uppgå till närmare 13 000 personer. Även om några av dessa pensionsavgångar kan antas rationaliseras bort står sig behovet stort mot de rådande utbildningsvolymerna.⁵⁶

Universitetskanslersämbetet pekar i sin rapport på att för att säkerställa att tillräckligt många studenter söker sig till de utbildningar som leder till de yrken med störst efterfrågan på arbetskraft, krävs att utbildningsmöjligheter erbjuds på ett sätt som gör att fler kan ta del av dem. Exempelvis kan distansutbildningar erbjuda goda studiemöjligheter oavsett bostadsort eller vid vilken tidpunkt man kan studera. Myndigheten flaggar dock för att distansutbildningar via nätet eller i annan form ofta kräver utvecklat stöd till studenterna för att dessa ska slutföra sin utbildning.⁵⁷ Likväl kan utbildningsformen på distans ses som fördelaktig för boende i landsbygdskommuner.

⁵⁵ Universitetskanslersämbetet (2019)

⁵⁶ Länsstyrelsen Norrbotten och Luleå tekniska universitet (2013): Region Västerbotten (2013)

⁵⁷ Ibid

2.4.6 Kompetensförsörjning i traditionella branscher och nya näringar

Näringsar som under lång tid dominerat en geografisk branschstruktur har förmåga att skapa en spårbunden arbetsmarknadsutveckling. Orsaken är inte förvånande. En stark skogsbrukssektor efterfrågar kompetenser som svarar mot branschens behov, på samma sätt som en stark kunskapsintensiv tjänstenäring efterfrågar kompetenser som motsvarar tjänstenäringens behov. Samtidigt är det viktigt för ett samhälles utveckling att också se till nya spår på arbetsmarknaden. För landsbygderna handlar det om att balansera inflödet av kompetenser till de råvarubaserade näringar i vilka de har lokalisering fördelar med tillförsel av kompetenser till en framväxande tjänstenäring.

I litteraturen finns litet skrivet om hur landsbygderna konkret förhåller sig till behovet av kompetensförsörjning i nya relativt traditionella näringar. Den litteratur som kan spåras till nya respektive traditionella näringar utgörs av studier kring besöksnäringen respektive gruv- och mineralnäringen samt gröna näringar, det vill säga näringar inom jordbruk, skogsbruk och fiske. I nedanstående avsnitt presenterar vi litteratur som visar på möjligheter och utmaningar för kompetensförsörjning till besöksnäringen respektive gruv- och mineralindustrin samt de gröna näringarna

2.4.6.1 Besöksnäring

Josefina Syssner och Albin Olausson beskriver hur besöksnäringen lyfts fram som allt viktigare för utveckling och tillväxt på svenska landsbygder. Som evidens i närtid refererar de till hur den parlamentariska landsbygdskommittén och den efterföljande landsbygdspropositionen i sina skrivningar framhåller betydelsen av besöksnäringen för landsbygderna.⁵⁸ Åsa Almstedt et al. understryker detta och visar i en studie hur strategidokument på både nationell nivå och i EU ofta återkommer till besöksnäringen som en näring som förväntas bidra till omstruktureringen av landsbygdernas arbetsmarknader. Detta innebär en övergång från arbetsmarknader centrerade kring råvarubaserade näringar och lågförädlade tillverkningsindustrier till mer serviceorienterade arbetsmarknader.⁵⁹ Almstedt et al. menar dock att strategiernas ambitioner i relativt låg utsträckning, åtminstone under perioden 2000–2013, har operationaliserats inom ramen för insatser i landsbygdsprogrammen och regionalfondsprogrammen. Författarna ställer retoriskt frågan i vilken utsträckning landsbygdernas besöksnäring verkligen har prioriterats.

Besöksnäringen framställs som en näring med kapacitet att till landsbygderna attrahera internationell livsstilsinflyttning och inflyttning av personer med potential att bidra till entreprenörskap. Marco

⁵⁸ Syssner, J. & Olausson, A. (2019)

⁵⁹ Almstedt, Å., Lundmark, L., Pettersson, Ö. (2016)

Eimermann et al. pekar på vikten av att förstå inflyttade immigranter och deras förväntningar på att driva företag inom besöksnäringen.⁶⁰ Även om Eimermanns et al. studie i tre landsbygdsområden i Gävleborg, Värmland och södra Lappland menar att olika ambitioner på besöksstrategier (det vill säga strategier som vill främja allmänhetens tillgänglighet till besöksmål eller marknadsorienterade strategier) går att kombinera med olika egenskaper hos potentiella entreprenörer (livsstilsorienterade entreprenörer eller marknadsorienterade entreprenörer), så behövs en tydlig kommunikation mellan vad strategierna och vad eventuella entreprenörer vill med besöksnäringen. Förs inte en dialog mellan beslutsfattare och potentiella entreprenörer finns risk att de internationella kompetenser som kan tillföras landsbygders besöksnäring försvinner. Även om konkurrens kan uppstå, så bedömer Eimermann et al. att störst vinning nås i de regioner där tillgänglighetsbaserade strategier möter livsstilsorienterade entreprenörer eller där marknadsorienterade strategier möter marknadsorienterade entreprenörer.

Även om litteraturen återkommer till besöksnäringens betydelse för landsbygders utveckling är det få artiklar som diskuterar besöksnäringen ur ett sysselsättnings- eller kompetensförsörjningsperspektiv. Martin Hedlunds artikel⁶¹ gör det men menar att sysselsättningseffekterna sannolikt är förhållandevis små och isolerade till ett fåtal orter på landsbygderna. Hedlund menar att kompetenser till besöksnäringen ofta också tillgodoses av säsongsarbetare istället för av lokal arbetskraft.

En intressant fråga som väcks av Dieter Müller och Kajsa Åbergs artikel⁶² är att om besöksnäringen har potential att vara motor för landsbygders utveckling, varför säljs då besöksnäringen in som en bransch med låga löner, oregelbundna arbetstider och lågutbildad arbetskraft? Hur lockande är en arbetsmarknad som definieras så att flytta till? Müller och Åberg menar att besöksnäringen måste bli bättre på att visa upp och skapa karriärvägar inom branschen, diskutera näringens utveckling utifrån innovativa begrepp och öka förädlingsvärdena i besöksprodukterna. På så sätt kan turismen bli en motor för kompetensutveckling på landsbygderna genom exempelvis ökad inflyttning av högutbildade och lockelse till vidareutbildningar för personer som idag är verksamma inom landsbygdernas besöksnäring.

2.4.6.2 Gruv- och mineralnäring

Till skillnad från besöksnäringen som primärt söker kompetenser inom tjänste- och transportsektorn efterfrågar gruv- och mineralnäringen kompetenser inom en rad olika sektorer. Tillgången till kompetenser är

⁶⁰ Eimermann, M., Tillberg M. K., Carson, A. D. (2018)

⁶¹ Hedlund, M. (2013)

⁶² Müller, D., Åberg, K. (2017)

dock bristande och Trafikanalys menar i sin rapport⁶³ att behovet för att täcka kompetensbehovet måste komma från andra håll i Sverige, Finland och Norge. Möjligheten till arbetspendling till gruvorterna är dock svår. Kommunikationsmöjligheterna begränsas av långa avstånd mellan flygplats och gruvor på många håll i Norrbotten och Västerbotten, vilka är de län som ingick i Trafikanalys studie. Bristande bostadsutbud utgör ytterligare begränsningar på flera gruvorter för den arbetskraft som planerar att flytta till gruvorterna. Ytterligare en utmaning är att gruvorternas arbetsmarknader i de flesta fall är så smal så att möjligheten för medföljande partner att finna arbete är begränsat. Gruv- och mineralnäringen har dock betydelse för sysselsättningen på orterna. Inte bara genom direkta effekter i näringen utan också som generator för andra branscher såsom handel, restaurang, företagstjänster med mera. Thomas Moritz et al. visar att för varje nytt jobb inom gruv- och mineralnäringen uppkommer ytterligare nästan ett nytt jobb i andra näringar.⁶⁴

Länsstyrelsen Norrbotten arbetade år 2016 fram fem scenariobeskrivningar över länets utveckling.⁶⁵ Från ett kompetensförsörjningsperspektiv är studien intressant, då scenarierna testar hur kompetensförsörjningen skulle utvecklas om inte den traditionella basindustrin var ett dominerande inslag på länets arbetsmarknad. Ur ett landsbygds-perspektiv är rapporten intresseväckande, eftersom Norrbotten är ett län starkt karaktäriserat av landsbygdsområden. Scenarierna blickar mot 2050 och presenteras nedan:

1. Givet att basindustrin är fortsatt tongivande kommer det finnas ett stort behov av ingenjörer med kompetens inom processindustri. Ett sådant behov skulle enligt bedömningen bli svårt att möta upp endast genom utbildningsplatserna vid Luleå tekniska universitet. Gruvor skulle fortsatt vara en stor andel av bruttoregionprodukten, BRP, men branschen skulle behöva rationaliseras så att färre skulle vara direkt sysselsatta inom industrin.
2. Ifall kunskap, kreativitet och kommunikation blir den nya regionala drivkraften behöver kompetensbehovet inriktas mot högre utbildning och kultur och vetenskap i kombination. Kunskaps- och idéorienterad produktion, ibland men inte alltid kopplad till basindustrin, kommer att spegla näringslivsstrukturen.
3. Ett förändrat globalt klimat bidrar till en mer varierad näringslivsstruktur med kopplingar till de traditionella näringarna. Turistföretagen spås i detta scenario bli viktigt.

⁶³ Trafikanalys (2013)

⁶⁴ Moritz, T., Ejdemo, T., Söderholm, P., Wårell, L. (2017)

⁶⁵ Länsstyrelsen Norrbotten (2016)

4. Smart specialisering växer i betydelse och antas komma att kräva hög utbildning och kompetens inom flera områden (till exempel konst, design, teknik) och i nya kombinationer.
5. En näringslivsstruktur i Norrbotten som liknar Sveriges genomsnitt bidrar till svårigheter med konkurrenskraft och att behålla unik kompetens. Nya kompetenser måste utbildas och attraheras till länet, till exempel inom finanssektorn. Trycket på Luleå tekniska universitet att bli ett bredduniversitet ökar.

2.4.6.3 Gröna näringar

Landsbygdspropositionens delbetänkande⁶⁶ pekar på att de areella eller gröna näringarna⁶⁷ under åren haft stor betydelse för sysselsättningen bland Sveriges landsbygder. I vissa landsbygdskommuner står de gröna näringarna för upp emot 10 procent av sysselsättningen även om näringen totalt minskar i sysselsättning och endast sysselsätter ett fåtal procent av den totala arbetskraften i landet.⁶⁸ Delbetänkandet menar emellertid att även om sysselsättningen inom näringen minskar kommer de gröna näringarna sannolikt fortsättningsvis vara en viktig del av landsbygdernas sysselsättning. Framst genom att den storskaliga exportinriktade livsmedelsproduktionen kan dra kombinerad nytta av lägre lokalkostnader på landsbygder och närheten till jordbruket. En annan möjlighet är genom det samband som finns mellan besöksnäringens inriktning mot lokal mat- och måltid som en del av upplevelseförsäljningen.⁶⁹

Sett till livsmedelsproduktionens möjligheter visar en explorativ studie kring morgondagens kompetenser i Skåne, Västra Götaland och Östergötland⁷⁰ på att en majoritet av arbetsgivarna har svårt att hitta personal med rätt kompetens inom såväl lantbruket som livsmedelsindustrin. En anledning står enligt studien att finna i att lönenivåerna är låga inom näringen vilket bidrar till en bristande attraktionskraft av att arbeta inom livsmedelsproduktionen. En annan orsak är enligt studien utbildningssystemet där även de mest relevanta utbildningarna inte lyckas möta företagets behov. I studien presenteras 16 förslag på åtgärder för att möta kompetensbehovet. Sammanfattat kretsar dessa förslag kring riktade utbildningsinsatser på alla nivåer för att möta lantbruks- och livsmedelsföretagens behov av kompetenser, utvecklade ansatser för att stimulera det livslånga lärandet, ökad samverkan mellan näringen, utbildningsanordnare och andra relevanta aktörer samt tydliggöra

⁶⁶ Delbetänkande av Parlamentariska landsbygdskommittén (2016)

⁶⁷ <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/landsbygd-livsmedel-och-areella-naringar/> (hämtad 2020-02-28)

⁶⁸ Delbetänkande av Parlamentariska landsbygdskommittén (2016)

⁶⁹ Ibid

⁷⁰ Region Skåne, Region Västra Götaland, Region Östergötland (2019)

närings kompetensbehov på såväl operativa nivåer (exempelvis för studie- och yrkesvägledare) och strategisk nivå (exempelvis kopplingen mot strategiska nationella inriktningsdokument).

2.5 Vilka åtgärder finns föreslagna för att underlätta kompetensförsörjningen i Sveriges landsbygder?

2.5.1 Sammanfattning

I detta avsnitt redogör vi för vilka insatser som föreslås för att underlätta kompetensförsörjningen på landsbygder. Vi kan konstatera att den forskning som identifierats inom ramen för denna kartläggning innehåller få exempel på beprövade metoder för att stärka kompetensförsörjning i landsbygder. Ett undantag är de exempel på projekt för att främja kompetensförsörjningen på lokal och regional nivå som ges i Sveriges Kommuner och Regioners publikation.⁷¹ De rekommendationer som finns i litteraturen tar i regel ett bredare grepp om frågan och fokuserar istället på mer övergripande faktorer som i sin tur påverkar kompetensförsörjning. Landsbygdsutredningen⁷² lyfter exempelvis fram vikten av att⁷³:

- Det ska finnas likvärdiga förutsättningar för medborgare som valt att arbeta, bo och leva på landsbygder.
- Öka landsbygdernas förmåga att ta tillvara förutsättningarna för företagsamhet och sysselsättning på ett långsiktigt hållbart sätt.
- Öka landsbygdernas möjlighet att bidra till en positiv utveckling av samhällsekonomin.

Dessa punkter ligger förhållandevis väl i linje med vad vår kunskapsöversikt samlat in i form av föreslagna åtgärder och rekommendationer.

De rekommendationer som lyfts i forskningen och i rapporter från myndigheter och intresseorganisationer kan delas in i två spår: insatser för att attrahera och behålla arbetskraft i landsbygder samt insatser för att stärka kompetens och sysselsättningsgrad hos landsbygdsbefolkningen. Dessa spår diskuteras i de två följande avsnitten.

⁷¹ Sveriges Kommuner och Landsting (2012)

⁷² SOU 2017:1

⁷³ Alsér, K. et al. (2019)

2.5.2 Insatser för att attrahera och behålla arbetskraft på landsbygder

Insatser för att attrahera och behålla arbetskraft på landsbygder kan tydligas kopplas till och förstås som åtgärder för att antingen stävja eller avhjälpa effekter av urbaniseringen.

2.5.2.1 Lokala marknadsföringsinsatser

På lokal nivå finns olika sätt att arbeta med såväl attraktion av ny befolkning som att behålla sin existerande. Marco Eimermann et al. har bland annat undersökt Storumans och Åseles respektive strategier för att locka till sig nya invånare. Åsele har fokuserat på att attrahera inflyttning av européer som flyttar framför allt av livsstilsskäl. Storuman har fokuserat å ena sidan på besöksnäring, å andra sidan på att försöka göra orten så attraktiv som möjligt för de som redan bor där och för återvändare i familjebildande åldrar.⁷⁴

Eimermann har i en tidigare studie också kunnat konstatera att de kommuner som är mest aktiva i att marknadsföra sig själva internationellt som inflyttningsdestination är de som har de minst fördelaktiga geografiska lägena.⁷⁵ Ofta finns också en tydlig strategi kring vilken typ av person man ser som sin målgrupp. Att locka till sig ett fåtal personer av ”rätt typ” kan ha avsevärda positiva effekter på en liten kommuns befolkning och ekonomiska status. Det är dock svårt att uppmäta effekten av marknadsföringsinsatserna i sig.

2.5.2.2 Stärka förutsättningar för barnfamiljer att leva på landsbygder

Att attrahera ny arbetskraft, likväl som att behålla sin existerande, påverkas förstås också av vad samhället kan erbjuda sin befolkning i form av service. Bjerke och Mellanders forskning visar bland annat att personer som skaffar barn är mer benägna att flytta till landsbygd (se avsnitt 2.4.2). De lyfter det faktum att tillgång till vård, skola och omsorg de senaste decennierna blivit allt sämre i många samhällen i landsbygder, vilket gjort att invånarna behöver resa längre för att kunna ta del av sådan service.⁷⁶ De menar därmed att säkrandet av sådan service borde vara högprioriterat om man önskar locka högutbildade att bosätta sig.

Aimee Haley, som undersökt högutbildade personers flyttmönster, är inne på samma spår och påtalar vikten av att kvalitet på och tillgång till grund- och gymnasieskolor är på samma nivå på landsbygder som i stadsområden.⁷⁷

⁷⁴ Eimermann, M. et al. (2017)

⁷⁵ Eimermann, M. (2015)

⁷⁶ Bjerke, L. & Mellander, C. (2017)

⁷⁷ Haley, A. (2018)

Det är dock inte bara offentlig sektor som är ansvarig för att landsbygder ska vara en attraktiv plats att bosätta sig och arbeta på. Haley påtalar även arbetsgivarnas ansvar. Det är nödvändigt att utveckla strategier för att rekrytera och behålla såväl män som kvinnor, i synnerhet för att göra det möjligt att frångå den traditionella könsuppdelningen på arbetsmarknaden.⁷⁸

Ytterligare förslag för att attrahera kompetenser ges av Kommunutredningen liksom i regeringens landsbygdspolitiska proposition som pekar på avskrivning av studieskulder för dem som bor och arbetar i särskilt utsatta kommuner som ett sätt att stimulera ökad inflyttning till landsbygder.⁷⁹

2.5.2.3 Stärka kommunikationer

Som tidigare påtalats spelar även kommunikationer en viktig roll. VTI, som undersökt betydelsen av kollektivtrafik i landsbygder, listar därför ett antal förslag som skulle kunna öka möjligheten att resa med kollektivtrafik.⁸⁰ VTI önskar bland annat se kollektivtrafik som binder ihop landsbygder med knutpunkter för att öka tillgängligheten till starka stråk; samordning mellan skolresor och allmän kollektivtrafik; tillgång till service och handel vid knutpunkter; samordning mellan län för att kunna erbjuda effektiv kollektivtrafik till huvudorter med hänsyn till geografisk närhet snarare än administrativa gränser; integrera ett brett utbud av olika former av mobilitet; bilpool, samåkning, allmän- och efterfrågestyrd kollektivtrafik och hyrcykelsystem för att hela reskedjan ska fungera. Även Niclas Lavesson trycker på vikten av välfungerande kommunikationer, i synnerhet för att möjliggöra pendling.⁸¹

2.5.3 Insatser för att stärka kompetens och sysselsättning hos landsbygdsbefolkningen

Insatser för att stärka kompetens och sysselsättning hos redan boende handlar om att bättre ta tillvara på den lokala arbetskraften och den kunskap den besitter genom att på olika sätt underlätta deras inträde och progression på arbetsmarknaden.

2.5.3.1 Utbildningsmöjligheter och samverkan mellan näringsliv och utbildning

En organisation som tydligt påtalat matchningsproblematiken på landsbygders arbetsmarknad är Företagarna. I en rapport från 2016 pekar de på behoven av ökad dialog mellan skola och arbetsmarknad, detta för

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ SOU 2020:8

⁸⁰ VTI (2017)

⁸¹ Lavesson, N. (2017)

att göra det möjligt att anpassa utbildningssystemet efter arbetsmarknadens faktiska behov.⁸² Företagarna lyfter att det finns flera exempel där näringslivet har involverats aktivt, till exempel i yrkesintroduktionssanställningar, teknikcollege, vård- och omsorgscollege och studentmedarbetaravtal. Det som krävs för detta är att kommuner och utbildningsanordnare hittar välfungerande former för samverkan med det lokala näringslivet och att resurser avsätts så att de yrkesinriktade gymnasieutbildningarna kan få ut intresserade och drivna elever till det arbetsplatsförlagda lärandet. Företagarna lyfter även vikten av fjärrstudier och andra möjligheter att utbilda sig där man bor. Det kan stävja utflyttningen (se vidare i Tabell 3 i avsnitt 3.5.4)⁸³

2.5.3.2 Bättre etablering av personer som står långt ifrån arbetsmarknaden

Utrikes föddas inflyttning till landsbygder och gruppens potential att utgöra ett nytt arbetsmarknadsunderlag och därmed avhjälpa vissa av urbaniseringens konsekvenser har diskuterats av bland andra Charlotta Hedberg och Karen Haandrikman⁸⁴ och Martin Hedlund⁸⁵ (se avsnitt 2.4.2). Arbetsförmedlingen prognosticerar dessutom att till 2030 kommer utrikes födda utgöra den största delen av befolkningsökningen. Medan utrikes födda i yrkesaktiv ålder kommer att öka i nästan samtliga kommuner, kommer inrikes födda minska i 206 av 290 kommuner. Detta, menar Arbetsförmedlingen, innebär att Sveriges arbetskraftsresurs främst består av utrikes födda. Samtidigt är det en grupp som i genomsnitt har högre arbetslöshet, lägre sysselsättningsgrad och lägre utbildning än inrikes födda. Att hitta snabba och effektiva vägar till etablering av den del av denna grupp som ännu inte är aktiv på arbetsmarknaden är därför helt centralt för kompetensförsörjningen.⁸⁶

Nordregio har i ett working paper om integration av utrikes födda i nordiska landsbygder sammanställt erfarenheter från en rad etableringsinsatser i Norden.⁸⁷ Några gemensamma lärdomar från de fallstudier som gjordes var bland annat att framgångsrika insatser kräver ledarskap och koordinering mellan olika aktörer i etableringsprocessen, att hela familjen involveras, vikten av språkinläring, tidiga individuella kompetenskartläggningar, tillgång till boende samt att involvera civilsamhället som stöd i den sociala inkluderingen.

En annan grupp vars fulla potential idag inte utnyttjas är så kallade NE-ETs, det vill säga unga som varken arbetar eller studerar. Nordregio,

⁸² Företagarna (2016)

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Hedberg, C. & Haandrikman, K. (2014)

⁸⁵ Hedlund, M. et al. (2017)

⁸⁶ Arbetsförmedlingen (2019)

⁸⁷ Greve Harbo, L. et al. (2017)

som undersökt denna grupp i nordiska landsbygder, lyfter i sin rapport från 2019 fram ett antal goda nordiska exempel på insatser för att uppmuntra individer ur gruppen och främja deras inkludering i samhället, däribland låg-tröskel-program och uppsökande verksamhet.⁸⁸

⁸⁸ Karlsdóttir, A. et al. (2019)

2.6 Oxford Researchs slutsatser utifrån sin kunskapsöversikt

2.6.1 Sammanfattning

Landsbygdsperspektivet ges litet utrymme i litteraturen om kompetensförsörjning. Det finns inte heller mycket nedtecknat om vilka bristyrken som just landsbygdskommuner efterfrågar. Däremot finns en relativt stor volym rapporter som indirekt studerar orsaker, hinder och åtgärder för kompetensförsörjning på landsbygder utifrån ett strukturellt perspektiv. Den litteraturen pekar entydigt på att det centrala hindret för kompetensförsörjning, i synnerhet i avlägsna och mycket avlägsna landsbygdskommuner, relaterar mot landsbygdernas demografi. Orsaken är enligt litteraturen att landsbygdskommunerna inte har, eller inte har kunnat, ställa om till den sorts kunskapsintensiva tjänstesamhälle som täta kommungrupperingar har ställt om till.

De förslag på åtgärder som litteraturen föreslår handlar därför primärt om åtgärder som stimulerar inflyttning eller skapar intresse för att bo kvar på landsbygderna. Dock finns i litteraturen också förslag direkt riktade mot näringsliv och utbildningssektorn. Exempel på sådana förslag är insatser som stärker dialogen mellan företag och utbildningsanordnare kring arbetskraftens utbildningsbehov, utökade möjligheter till distansutbildning för boende på landsbygder, med mera.

Ett annat konstaterande vi gör från litteraturgenomgången är att det behov som finns i övriga delar av landet givetvis också utgör behov på landsbygderna. Inte minst gäller det den brist som finns och framöver förstärks gällande vård-, omsorgs- och läraryrken. I nedanstående avsnitt summeras kartläggningens slutsatser. Avsnittet avrundas med våra samlade reflektioner kring litteraturen om landsbygdernas kompetensförsörjningsbehov.

2.6.2 Demografin är främsta orsaken till landsbygdernas kompetensförsörjningsproblematik

Orsaken till de svårigheter som landsbygderna har kring kompetensförsörjningen beror i första hand av demografin. Ur ett historiskt perspektiv ser vi hur skiftet från jordbruk till industri och sedermera till tjänstesektorn har kommit att koncentrera arbetskraftens möjlighet till inkomster till städerna. Därför är det också i första hand befolkningen i arbetsför ålder som lämnat landsbygderna medan andelen äldre invånare har ökat som följd. Det arbetskraftsutbud som finns på landsbygderna har under lång tid minskat och bredden på kompetensbasen har därför blivit för smalt för att arbetsgivarna båda ska kunna tillgodose arbetskraft som svarar mot den framväxande kunskapsintensiva

privata tjänstenäringarna, befintliga industriella verksamheter och offentliga tjänster som vård, omsorg och skola.

Den demografiska utvecklingen har varit mest bekymmersam för de mycket avlägsna landsbygdskommunerna följt av avlägsna landsbygdskommuner. Landsbygdskommuner nära större städer uppvisar inte en lika besvärlig demografisk situation vilket beror på dessa kommuner i många fall är integrerade i stadens funktionella arbetsmarknadsområde. Landsbygd med pendlingsavstånd till tätorter har och kommer sannolikt fortsatt ha större tillgång till kompetensförsörjning än mer avlägsna glesa landsbygdskommuner. Pendlingsavstånd till urbana marknader är centralt då det förutom närhet till arbete också ger närhet till samhällsservice som i varierande grad avvecklats på landsbygderna. Landsbygd med pendlingsavstånd till större orter möjliggör också för att två personer ur samma hushåll kan leva på landsbygd men där den ena arbetar i staden, vilket kan bidra till en ökad andel personer som stannar på orten.

2.6.3 En ekonomi inriktad mot kunskapsintensiva tjänster utmanar landsbygdernas kompetensförsörjning

Landsbygdskommunernas arbetsmarknad har en hög andel sysselsatta inom areella näringar (jordbruk, skogsbruk och fiske) och lågteknologisk tillverkning (exempelvis produktion av stål- och metallvaror, plastindustri och textilindustri). I städerna är däremot andelen sysselsatta störst i tjänstesektorerna (till exempel bygg, handel, transport, hotell- och restaurangverksamhet) och framför allt i verksamheter som kännetecknas av avancerade tjänster (vård- och utbildningssektorn, företags-tjänster med mera).

Även om näringslivsstrukturen skiljer sig åt mellan stad och landsbygd så är det i tjänstesektorn som sysselsättningen ökar mest, oavsett geografi. Detta indikerar en omställning på arbetsmarknaden från industrirelaterade yrken till tjänsteproducerande yrken.

En ekonomi som kännetecknas av en kunskapsintensiv tjänstesektor utmanar landsbygdskommunerna på flera sätt. Landsbygderna har till skillnad från städerna en betydligt mindre befolkning, något som begränsar kundunderlaget och därigenom etableringen av många tjänstemarknader. Ju mer kunskapsintensiv tjänsteproduktionen blir, desto större fördelar har också städerna relativt landsbygderna. Kunskapsintensiva verksamheter gynnas av närhet till andra kunskapsintensiva verksamheter, vilket urbana områden till skillnad från rurala områden i högre utsträckning kan erbjuda.

För att möjliggöra för verksamheter på landsbygderna att vara konkurrenskraftiga inom kunskapsintensiva tjänster behövs insatser som möter ovanstående komparativa nackdelar. Därtill krävs att andelen högt utbildade på landsbygderna ökar, vilket diskuteras i nedanstående avsnitt.

2.6.4 Landsbygdernas kompetensförsörjning upplever hinder med låga utbildningsnivåer

Sverige utmärker sig som en kunskapsdriven ekonomi, vilket ställer krav på en utbildad arbetskraft. För att landsbygderna ska kunna konkurrera med övriga geografier om exempelvis företagsetableringar krävs att utbildningsnivån på landsbygderna höjs. Att befolkning lämnar landsbygderna för att studera är ingen nackdel men det krävs att utflödet av studenter matchas mot ett minst lika stort inflöde av examinerade studenter. Betydelsen av insatser som skapar attraktiva landsbygdssamhällen som personer vill återvända till kan inte nog understrykas. Det krävs emellertid även åtgärder som ger möjligheter att studera för personer som inte vill lämna sin landsbygdskommun. Här pekar litteraturen återkommande på behov av stärkta insatser för att stödja högskolestudier genom distansutbildning.

2.6.5 Brister inom vård-, omsorgs- och utbildningsyrken sticker ut

Litteraturen presenterar bristyrken på nationell och regional nivå. Vi gör dock bedömningen att det behov av kompetenser som kännetecknar den nationella och regionala nivån också är giltig för landsbygdskommunerna. Sannolikt kan bristerna inom vård-, omsorgs- och utbildningsyrken bli tidigare mer allvarsamma på landsbygderna mot bakgrund av den åldrande befolkningen och det svaga arbetskraftsunderlag som finns att rekrytera från.

2.6.6 Insatser för att stödja landsbygdernas kompetensförsörjning

Framförallt visar litteraturen på behov av insatser som främjar boende på landsbygder men också insatser som är direkt kompetensfrämjande. Insatser som diskuteras rör en rad områden som exempelvis kommunikationer, lokal marknadsföring, samordning mellan näringsliv och utbildningsanordnare kring utbildningar samt stärkt etablering av nyanlända på arbetsmarknaden.

2.6.7 Behov av ytterligare kunskap om kompetensförsörjningsbehovet på landsbygder

Det som överlag saknas i den litteratur vi gått igenom är analyser med tydliga arbetsgivarperspektiv. Det behövs fler studier som empiriskt undersöker vilka kompetenser som verkligen behövs på landsbygderna, till vad och vad som är svårigheterna med att hitta dem. En småskalig variant har i och för sig genomförts av Företagarna i deras enkätstudie till företagare, men en uppskalad version skulle behövas. En sådan kartläggning skulle behöva inkludera arbetsgivare i offentlig sektor där vi ser några av de största bristerna. Analysen bör göras på kommunnivå med tillräckligt stort dataunderlag för att tillåta en analys utifrån olika typer av landsbygder.

2.6.8 Reflektioner kring litteraturen om landsbygdernas kompetensförsörjningsbehov

En reflektion är att litteraturen belyser kompetensförsörjningsbehovet utifrån ett glesbygdsperspektiv mer än från ett landsbygdsperspektiv. I de fall som litteraturen konkretiserar med exempel tas dessa i huvudsak från norra Sverige. För att få en mer heltäckande bild av kompetensförsörjningsbehovet på landsbygderna är vår bedömning att såväl forskningen som övriga utredningar skulle behöva bli mer varierad sett till de geografier och landsbygds kommuntyper som studeras.

Från litteraturen reflekterar vi också kring om det överhuvudtaget är möjligt för landsbygderna att ställa om till en tjänsteproducerande arbetsmarknad eller om det är för sent. Framförallt blir situationen alltmer besvärlig ju längre bort från tätare samhällen landsbygds kommunen är belägen. Överlag är vår bedömning att landsbygdernas demografi gör det svårt för landsbygds kommunerna att etablera konkurrenskraftiga marknader för kvalificerad tjänsteproduktion. Vår tolkning av litteraturen är att det för landsbygds kommunerna finns lika stora anledningar att fundera kring vad som är långsiktigt realistiskt att bygga sin arbetsmarknad mot, än vilket kompetensbehov som behövs idag.

Från litteraturen reflekterar vi även runt de utmaningar som landsbygds kommunerna står inför vad det gäller behovet av att växa med kompetenser inom både offentlig och privat sektor samtidigt som befolkningen minskar. För att attrahera befolkning till en kommun krävs en fungerande offentlig service. Denna service behöver kompetenser något som också det näringsliv som genererar skatteintäkter för den offentliga sektorn behöver. Gemensamt för såväl offentlig som privat sektor är att utbudet av kompetenser baseras på att det finns befolkning i arbetsföra åldrar. Vår sammantagna bedömning är därför att de utmaningar som landsbygderna behöver hantera i minst lika stor utsträckning rör frågan om landsbygds kommunernas förmåga att attrahera befolkning.

3 Tillväxtverkets reflektioner och kompletteringar kring kunskapsläget

Svenska företag och offentliga arbetsgivare har under en längre tid haft svårt att hitta rätt kompetens och det har varit ett stort hinder för deras utveckling. Detta har framgått i en rad undersökningar de senaste åren. Det hör exempelvis Tillväxtverkets enkätundersökning *Företagens villkor och verklighet* (se avsnitt 4.1), Ratios rapport *Kompetenspusslet* samt Svenskt Näringslivs rekryteringsenkät (se avsnitt 2.3.4) och undersökning om det lokala näringslivsklimatet. Det finns färre undersökningar som ger data specifikt om situationen på landsbygderna.

Det finns en risk att det i forskningslitteraturen finns en överrepresentation av bristyrken inom offentlig sektor och större företag. Det beror dels på att personalbrister blir tydligare inom legitimationsyrken. Om en pensionerad sjuksköterska ska ersättas, måste det vara med någon som har samma utbildning. Inom många yrken inom näringslivet är det däremot möjligt (med kompetensutvecklingsåtgärder) att tillsätta en tjänst med en individ som har en annan utbildning än arbetsgivaren egentligen tänkt sig. Dels har mindre företag inte alltid resurser att kommunicera sin kompetensbrist, exempelvis genom att annonsera genom Arbetsförmedlingen.

Att även näringslivet har haft stora kompetensbehov de senaste åren framkommer dock i den statistiska genomgången i nästa kapitel. Inom vissa branscher sker en stor del av företagandet på landsbygderna. Data från de branscherna kan därmed vara intressanta även om de inte är uppbrutna på landsbygd–stad.

Oxford Research nämner besöksnäringen i avsnitt 2.3.6.1. Tilläggas kan att Kairos Future och Besöksnäringens forsknings- och utvecklingsfond år 2018 publicerade en analys av kompetensbehovet inom branschen. Den kom fram till att den mest troliga utvecklingen är att behovet av arbetskraft inom traditionella hotell- och restaurangyrken kommer att vara mellan 84 000 och 157 000 år 2030, beroende på i vilken utsträckning arbetsuppgifter automatiseras. Nya roller, arbetstillfällen och tjänster kommer också att växa fram i besöksnäringen i takt med automatisering och digitalisering.⁸⁹

Även livsmedelssektorn är väl representerad på landsbygder, eftersom produktionen ofta sker nära råvaran. Myndigheten för yrkeshögskolan, MYH, har nyligen publicerat en områdesanalys för livsmedelsproduktion. Myndigheten konstaterar att det råder brist på kompetens inom livsmedelssektorn och att många livsmedelsföretag efterfrågar personer med YH-kompetens. MYH kommer därför att prioritera

⁸⁹ Tillväxtbransch i förändring. Prognoser för kompetensbehov inom hotell- och restaurangbranschen till år 2030. BFUF, 2018.

utbildningsinriktningar för en ökad livsmedelsproduktion. Det gäller exempelvis utbildningar i mejeriteknik, inom trädgårdsodling, till driftledare inom lantbruk, inom automation, process mm inom livsmedelsindustrin samt för kött- och charkbranschen.⁹⁰

I Gröna arbetsgivares branschrapport *Lantbruk 2019* framkommer att nästan hälften av alla företagare inom lantbruk har haft svårt att rekrytera. 65 % anser att det är svårt eller mycket svårt att hitta personal. Medelåldern är hög. Till bristyrkena hör bl.a. förare av jordbruksmaskiner och djurskötare.

Gröna arbetsgivare har också gett ut en branschrapport om skogsbruk. Även här finns en brist på maskinförare och en hög medelålder generellt. Stora rekryteringsbehov finns inom röjning och plantering. Man behöver locka fler ungdomar till de relevanta gymnasieutbildningarna och det behövs också fler som genomgår yrkesvux och yrkeshögskola på skogssidan.

Både lantbruk och skogsbruk är mycket beroende av utländsk arbetskraft för säsongarbete. I allt högre grad rekryteras personer från länder utanför EU för skördearbete, bärplockning och skogsplantering. Gröna arbetsgivares medlemsföretag upplever regelverket kring den utländska arbetskraften som krångligt.⁹¹

Tillväxtverket kommer närmare utveckla analysen av kompetensbehoven i livsmedelssektorn inom ramen för regeringsuppdraget om livsmedelsstrategin.⁹²

Förutom de branscher som nämns i Oxford Researchs kunskapsöversikt i kapitel två, kan också nämnas flera andra. Trä- och möbelföretagen är väl representerade på landsbygden. Branschorganisationen Trä- och möbelföretagen har gjort en rekryteringsundersökning som visar att av de rekryteringar som gjordes år 2019 var 37 % tjänstemän och resterande yrkesarbetare. Antalsmässigt har det skett en ökning i båda yrkeskategorierna jämfört med året innan. Undersökningen visar också att en högre andel arbetsgivare tycker att det är "mycket svårt" att rekrytera yrkesarbetare jämfört med tjänstemän.⁹³

Teknikföretagens enkätundersökning *Vinna eller försvinna* visar att framför allt små och medelstora företag anser att urbaniseringen och

⁹⁰ Livsmedelsproduktion. Områdesanalys och inriktning. Myndigheten för yrkeshögskolan, 2020.

⁹¹ Gröna arbetsgivares branschrapporter Lantbruk 2019 och Skogsbruk 2019..

⁹² Uppdrag att genomföra åtgärder under 2020–2025 inom ramen för livsmedelsstrategin. Regeringsbeslut 2019-12-19, N2019/03240/JL.

⁹³ Rekryteringsbehov inom trä- och möbelindustrin fram till 2022. Trä- och möbelföretagen/Prognoscentret. Stockholm, 2020.

en minskande befolkning på landsbygderna kommer att påverka de långsiktiga kompetensbehoven.⁹⁴

Skogsindustrierna har tillsammans med Stockholm Environment Institute utvecklat scenarier som analyserar möjliga framtida utvecklingar av den svenska bioekonomin. Ett av scenarierna handlar om regional självförsörjning. I det scenariet pågår, samtidigt som urbaniseringen, en återflytt till vissa landsbygdskommuner där det blivit lättare att försörja sig. Landsbygderna har till vissa delar återuppodlats och vattenbruk har förvandlat vissa turistorter till platser för året-runt-boende. Det finns en ökad lokal efterfrågan och lokala nätverk nyttjar i högre grad de lokala naturresurserna. I ett annat scenario har man lyckats skapa hållbara städer som lever i symbios med omgivande levande landsbygder. Produktion kan ske i mikroanläggningar på hushållsnivå i landsbygderna. I rapportens syftes betonas att en välutvecklad bioekonomi ger landsbygderna fler försörjningsmöjligheter.⁹⁵

Skolverket ser i sin uppföljning av regionalt yrkesvux att mindre kommuner har svårt att bidra till de regionala vuxenutbildningarna i tillräcklig omfattning. Det finns en oro för att små kommuners möjligheter att medfinansiera utbildningar kommer att minska om vi går in i en lågkonjunktur. Samtidigt kommer behovet av utbildningar då att vara större. När en konstellation av samverkande kommuner täcker en stor geografisk yta, har inte alla elever möjlighet att pendla. I vissa fall avbryter de utbildningen om det arbetsplatsförlagda lärandet ska ske på annan ort. Motståndet mot att pendla är större om elever måste pendla ut från centralorten till en mindre ort. Distansundervisning bör erbjudas eleverna i större utsträckning.⁹⁶

Sydsvenska Handelskammaren visar i sin rapport Sydsverige Live att de flesta nya jobben i de sydsvenska länen koncentreras till städerna. 70 % av de nya arbetstillfällena tillkom i centralorterna i respektive arbetsmarknadsregion. Städer och större regioner har också en större andel kvalificerade yrken.⁹⁷

I Skolverkets enkätundersökning om lärcentra uppger 62 % av kommunerna att de har lärcentra. Majoriteten anser att det behövs mer resurser för att öka matchningen och de studerandes genomströmning.

⁹⁴ Vinna eller försvinna. Kompetensbehov, utmaningar och strategier i teknikföretag. Teknikföretagen, 2018.

⁹⁵ Den svenska bioekonomin: definitioner, nulägesanalys och möjliga framtider. Kristian Skånberg, Olle Olsson och Karl Hallding. Stockholm Environment Institute, Project Report 2016-2.

⁹⁶ Regionalt yrkesvux – uppföljning 2018. Skolverket 2019:0363.

⁹⁷ Sydsverige Live! Framtidens sydsvenska näringsliv för insikt och rätt beslut. Sydsvenska handelskammaren, 2019.

Kommunerna skulle bl.a. vilja rekrytera lärare, specialpedagoger och studie- och yrkesvägledare till lärcentra.⁹⁸

Skolverket anger också att det behövs mer samarbete mellan kommuner, skolor och arbetsgivare för att anordna yrkesutbildningar, lärlingsutbildning och arbetsplatsförlagt lärande.⁹⁹

⁹⁸ Redovisning av uppdrag om lärcentra. Skolverket, 2017. Dnr 2017:00296.

⁹⁹ Samlad redovisning och analys inom yrkesutbildningsområdet. Skolverket, 2018.

4 Statistiska undersökningar

I detta avsnitt redovisar Tillväxtverket statistik och undersökningar om kompetensförsörjningen i landsbygder som hämtats från olika källor. Det gäller dels Tillväxtverkets enkätundersökning *Företagens villkor och verklighet 2017*¹⁰⁰, dels de regionala matchningsindikatorerna (RMI), som förvaltas av Tillväxtverket. Här redovisas även en bearbetning av Arbetsförmedlingens bristbedömning på yrkesområdes- och yrkesnivå uppdelad på kommuntyper.

4.1 Företagens villkor och verklighet 2017

Här presenteras resultat från Tillväxtverkets undersökning *Företagens villkor och verklighet 2017* om kompetensförsörjningen i olika kommungrupper med fokus på landsbygdskommuner. Det är främst frågorna om tillväxthinder och hinder vid rekryteringar som är intressanta i detta sammanhang.

Följande kommungruppsindelning¹⁰¹ används:

1. Storstadskommuner
2. Täta kommuner nära en större stad
3. Täta kommuner avlägset belägna
4. Landsbygdskommuner nära större stad
5. Landsbygdskommuner avlägset belägna
6. Landsbygdskommuner mycket avlägset belägna

Fokus ligger här främst på kommuntyp 4–6 det vill säga olika typer av landsbygdskommuner. På grund av att antalet företag som svarat på enkäten är relativt begränsat i kommungrupp 6 används i vissa fall även en indelning i tre kommungrupper:

1. Storstadskommuner (samma som grupp 1 ovan)
2. Täta kommuner (grupp 2 och 3 ovan)
3. Landsbygdskommuner (grupp 4–6 ovan).

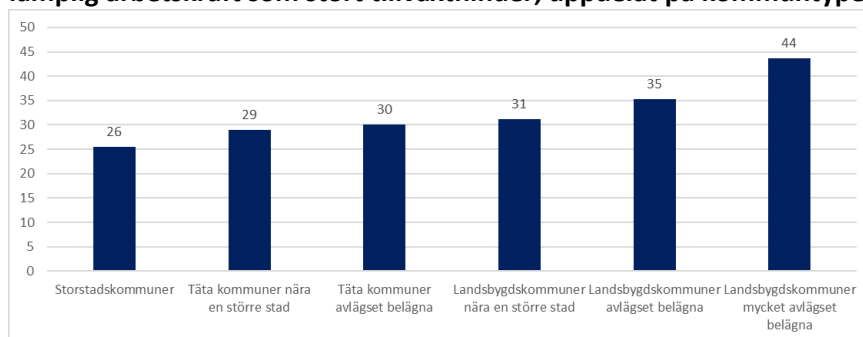
¹⁰⁰ Tillväxtverks undersökning *Företagens villkor och verklighet 2017* bygger på svar från cirka 10 000 företag med 0–249 anställda. För mer information se: www.tillvaxtverket.se/statistik/vara-undersokningar/foretagens-villkor-och-verklighet.html

¹⁰¹ Denna kommungruppsindelning togs ursprungligen fram av Tillväxtanalys. För mer information se: www.tillvaxtverket.se/statistik/regional-utveckling/regionala-indelningar/kommuntyper.html

4.1.1 Bristen på lämplig arbetskraft ett större tillväxthinder i landsbygdskommuner

Andelen små och medelstora företag (0–249 anställda) som upplever bristen på lämplig arbetskraft som ett stort hinder är högre i landsbygdskommunerna än i övriga kommuntyper (se figur 4.1). Högst är denna andel i *Landsbygdskommuner mycket avlägset belägna* (44 procent), följt av landsbygdskommuner som är avlägset belägna (35 procent). De täta kommunerna samt landsbygdskommuner som ligger nära en större stad ligger på ungefär samma nivå (29–31 procent), medan storstadskommunerna ligger klart lägst (26 procent).

Figur 4.1 Andel små och medelstora företag i som upplever bristen på lämplig arbetskraft som stort tillväxthinder, uppdelat på kommuntyper

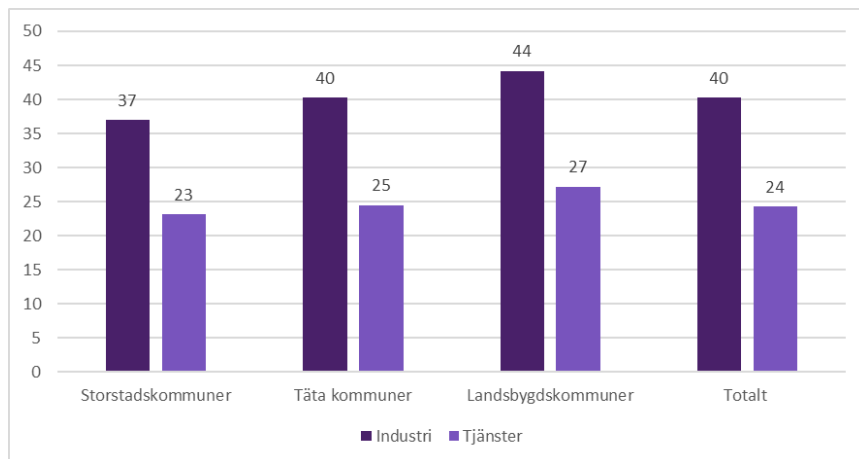

Källa: Tillväxtverket, Företagens villkor och verklighet 2017.

4.1.2 Industriföretag i landsbygdskommuner upplever större brist på lämplig arbetskraft

Om vi delar upp företagen på industri- och tjänstesektor så ser vi att industriföretagen generellt upplever bristen på lämplig arbetskraft som ett större hinder än tjänsteföretagen (se figur 4.2). Företag i *Landsbygdskommuner* upplever bristen på lämplig arbetskraft som ett större problem än andra kommuntyper oavsett om de tillhör industrisektorn eller tjänstesektorn. Skillnaden mellan kommuntyperna är dock större i industrisektorn. Det finns även indikationer på att företagen i *landsbygdskommuner mycket avlägset belägna* i industrisektorn i högre utsträckning än i andra landsbygdskommuner upplever tillgång till lämplig arbetskraft som ett stort tillväxthinder.

Figur 4.2. Andel små och medelstora företag i som upplever bristen på lämplig arbetskraft som stort tillväxthinder, uppdelat på kommuntyp och näringslivssektor

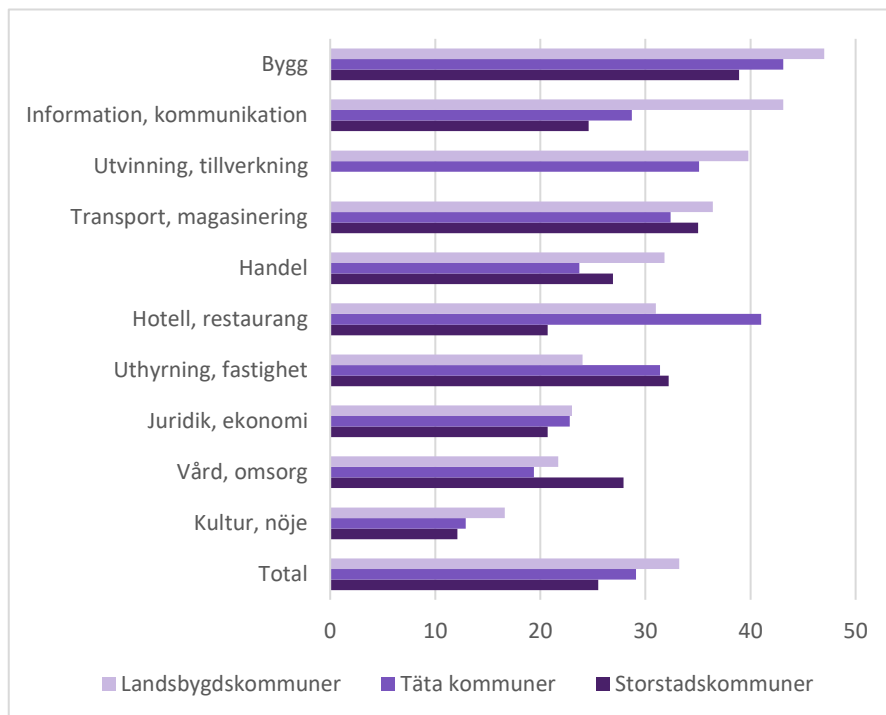

Källa: Tillväxtverket, Företagens villkor och verklighet 2017.

4.1.3 Kompetensförsörjning störst hinder för tillväxt i landsbygdsföretag inom bygg, IKT och tillverkning

Med hjälp av *Företagens villkor och verklighet* har vi undersökt inom vilka branscher små och medelstora företag i landsbygdskommuner i störst utsträckning anser att tillgång till lämplig arbetskraft är ett stort tillväxthinder (se figur 4.3) Det visar sig då att *Bygg, Information & kommunikation* samt *Utvinning & tillverkning* är de branscher där tillgång till lämplig arbetskraft är störst tillväxthinder i landsbygdskommunerna. I dessa branscher är det 40 procent eller mer av företagen som upplever bristande tillgång till lämplig arbetskraft som ett stort tillväxthinder i landsbygdskommunerna.

Figur 4.3. Andel små och medelstora företag i som upplever bristen på lämplig arbetskraft som stort tillväxthinder, uppdelat på kommuntyper och bransch

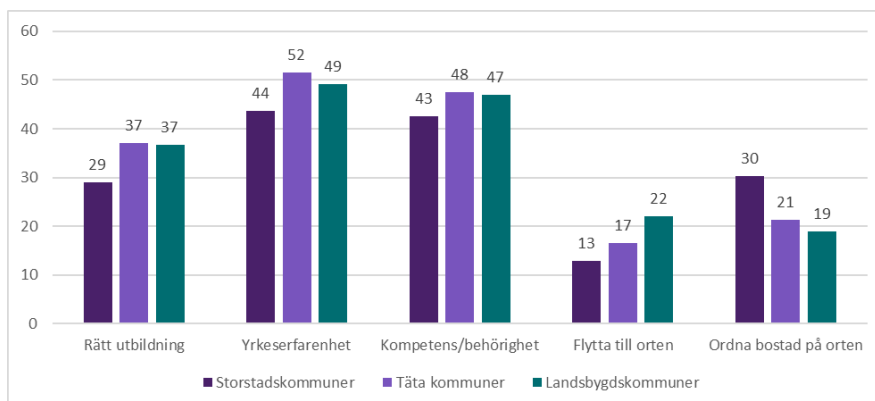

Anmärkning: På grund av för få observationer (under 30) redovisas inte värdet för Utvinning & tillverkning i Storstadskommuner. Det samma gäller värdena för branscherna *El, värme, vatten avfall* samt *Utbildning* som inte heller redovisas. Källa: Tillväxtverket, Företagens villkor och verklighet 2017.

4.1.4 Vissa skillnader mellan kommuntyper när det gäller hinder vid rekryteringar

De problem som företag i *Landsbygdskommuner* upplever när de har försökt rekrytera ny personal skiljer sig inte särskilt mycket från *Täta kommuner* när det gäller att få tag i personer med rätt utbildning, yrkeserfarenhet samt kompetens/behörighet (se figur 4.4). Däremot förefaller rekryteringsproblemen vara något mindre i *Storstadskommunerna* när det gäller dessa aspekter. Skillnaden är större när det gäller att hitta personer som är villiga att flytta till orten och som kan ordna bostad på orten. När det gäller att hitta personer som är villiga att flytta till orten är problemen störst i *Landsbygdskommunerna* och minst i *Storstadskommunerna*. När det gäller att ordna bostad på orten så är problemen stora i *Storstadskommunerna* och mindre i *Täta kommuner* och *Landsbygdskommuner*. Det finns dock indikationer på att detta hinder är allra störst i *Landsbygdskommuner mycket avlägset belägna*, men här är antalet företag som ingår i undersökningen tyvärr för litet för att man ska kunna dra några säkra slutsatser.

Figur 4.4 Andel små och medelstora företag som upplevt olika faktorer som ett stort hinder vid rekryteringar, uppdelat på kommuntyp

Anmärkning: Endast företag som har försökt rekrytera under de senaste tre åren har svarat på frågan.

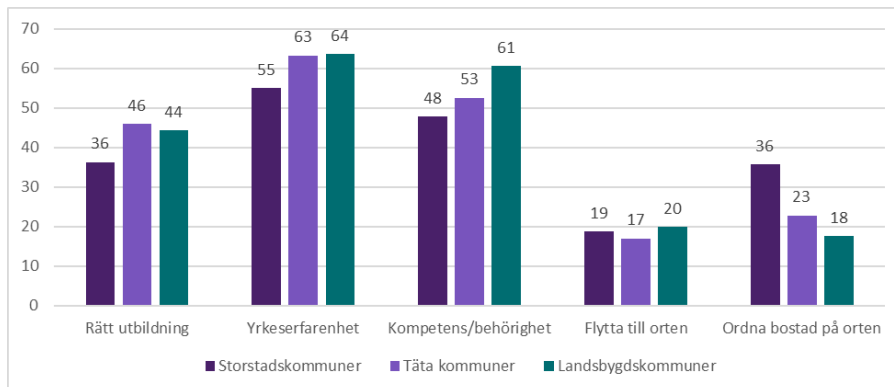
Källa: Tillväxtverket, Företagens villkor och verklighet 2017.

4.1.5 Industrieföretagen upplever generellt större hinder vid rekryteringar

Rent allmänt upplever industrieföretagen större problem vid rekryteringar än tjänsteföretag. Det gäller dock främst när det gäller att få tag i personer med rätt utbildning, yrkeserfarenhet samt kompetens/behörighet (se figur 4.5 och 4.6). Industrieföretag i *Landsbygdskommuner* uppger dock i högre utsträckning än industrieföretag i andra kommuntyper att det är ett stort hinder att rekrytera personer med rätt kompetens/behörighet samt yrkeserfarenhet.

När det gäller att rekrytera personer som kan tänka sig att flytta till orten är problemen störst för tjänsteföretagen i *Landsbygdskommunerna*. Att personal inte kan få tag i bostad på orten är störst problem för industrieföretag i *Storstadskommunerna*. Delar vi upp landsbygdskommunerna i olika undergrupper finns det indikationer på att det är industrieföretagen i *Landsbygdskommuner mycket avlägset belägna* som har störst problem med det är svårt för sökanden att ordna bostad på orten.

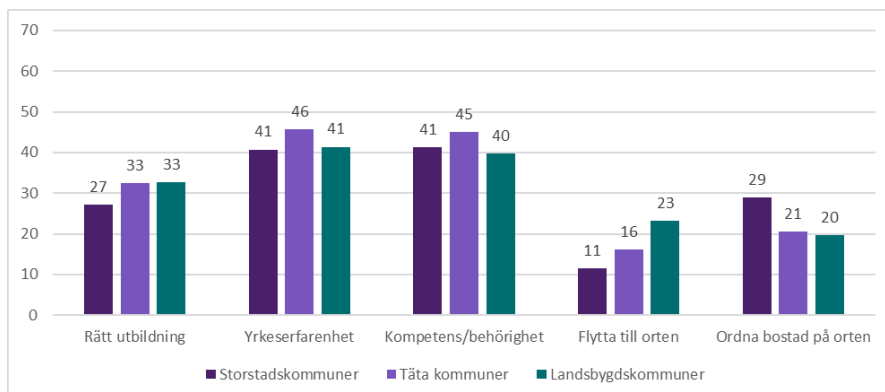
Figur 4.5. Andel små och medelstora industriföretag som upplevt olika faktorer som ett stort hinder vid rekryteringar

Anmärkning: Endast företag som har försökt rekrytera under de senaste tre åren har svarat på frågan.

Källa: Tillväxtverket, Företagens villkor och verklighet 2017

Figur 4.6 Andel små och medelstora tjänsteföretag som upplevt olika faktorer som ett stort hinder vid rekryteringar, uppdelat på kommuntyp och näringslivssektor

Anmärkning: Endast företag som har försökt rekrytera under de senaste tre åren har svarat på frågan.

Källa: Tillväxtverket, Företagens villkor och verklighet 2017

4.2 Regionala matchningsindikatorerna

I detta avsnitt presenteras statistik om kompetensförsörjning framtagen med hjälp av de regionala matchningsindikatorerna (RMI) uppdelat på olika regiontyper. I RMI kan man ta fram statistik uppdelat på FA-regioner¹⁰² (funktionella analysregioner). Dessa kan i sin tur sedan delas upp följande regiontyper:

1. Storstadsregion
2. Tät region nära en större stad
3. Tät region avlägset belägen
4. Landsbygdsregion nära större stad
5. Landsbygdsregion avlägset belägen
6. Landsbygdsregion mycket avlägset belägen

Fokus ligger här främst på regiontyp 4–6 det vill säga olika typer av landsbygdsregioner.

En FA-region är en region där människor kan bo och arbeta utan alltför tidsödande resor. En FA-region består av minst en kommun och bygger i huvudsak på statistik om arbetspendling över kommungränserna. De företag och offentliga arbetsgivare som har verksamhet i de kommuner som ingår i en viss FA-region har främst anställda som bor i den aktuella regionen, där också majoriteten av de som man rekryterar bor. Därför kan det vara en rimlig utgångspunkt att titta på utbildningsnivå, utbildningsinriktning, sysselsättning, matchning och kommande pensionsavgångar hos den befolkningen i arbetsför ålder (20–64 år) i respektive FA-region om man vill få en bild av företagens kompetensförsörjning.

4.2.1 Utbildningsnivån är betydligt lägre i avlägset belägna landsbygdsregioner

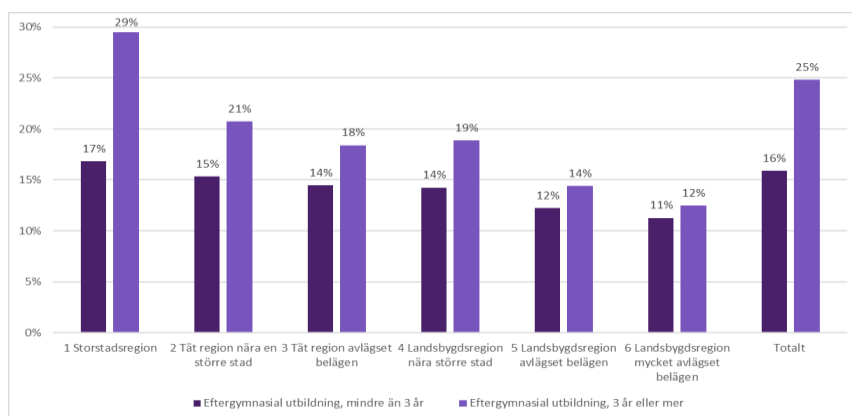
Utbildningsnivån i avlägset och mycket avlägset belägna landsbygdsregioner (regiontyp 5 och 6) är avsevärt lägre än riksgenomsnittet (se figur 4.7). Medan *Landsbygdsregion nära större stad* (regiontyp 4) ligger på ungefär samma nivå som *Täta regioner nära en större stad* och *Täta regioner avlägset belägna* (regiontyp 2 och 3). *Storstadsregionerna* (regiontyp 1) har klart högst utbildningsnivå.

De båda landsbygdsregiontyperna (5 och 6) har en betydligt större andel av arbetskraften som har gymnasieutbildning som högsta utbildning. Samtidigt är andelen med högskoleutbildning betydligt lägre än riksgenomsnittet. Andelen av befolkningen som har en eftergymnasial utbildning som är 3 år eller längre är bara 14 respektive 12 procent i

¹⁰² Sverige är indelat i 60 FA-regioner. Tyvärr är det inte möjligt att ta fram statistik uppdelat på kommuntyp i databasen med Regionala matchningsindikatorer. Istället använder vi här en uppdelning på regiontyper. En nackdel med detta kan vara att en FA-region kan innehålla kommuner som tillhör olika kommuntyper.

dessa regiontyper, jämfört med ett riksgenomsnitt på 25 procent. Högst är denna andel i Storstadsregionerna (regiontyp 1) med 29 procent. En förklaring till den låga utbildningsnivån i regiontyp 5 och 6 kan vara att medelåldern är högre i dessa regiontyper.

Figur 4.7 Andel av befolkningen i åldern 20–64 år som har eftergymnasial utbildning som är kortare än 3 år respektive längre än 3 år

Källa: SCB, RMI.

4.2.2 Utbildningsinriktningarna avviker något i avlägset belägna landsbygdsregioner

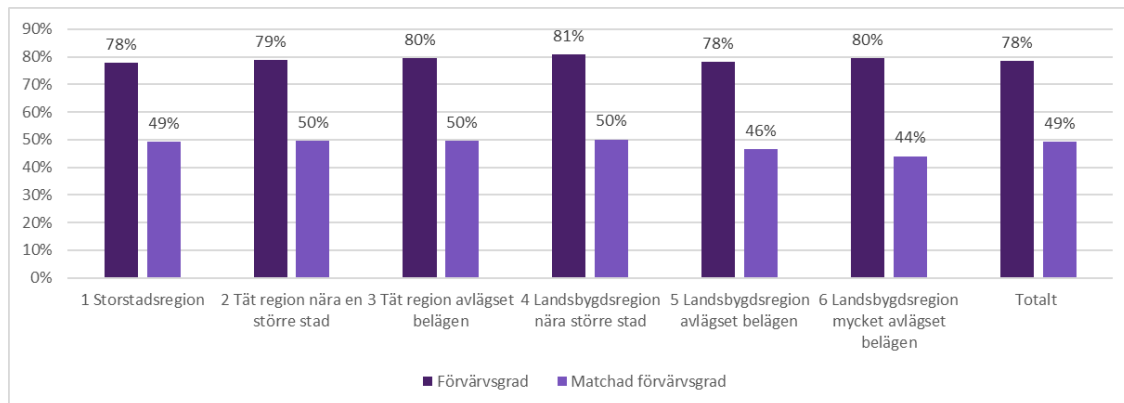
När det gäller inriktningen på befolkningens utbildning är det återigen är det regiontyp 5 och 6 som sticker ut mest, det vill säga landsbygdsregioner som är avlägset respektive mycket avlägset belägna. *Landsbygdsregioner mycket avlägset belägna* har en större andel än genomsnittet som har en utbildningsinriktning mot *Teknik & tillverkning* och *Tjänster*, men även *Lant- och skogsbruk* ligger högre än riksgenomsnittet. Utöver detta är andelen större som har en *Allmän utbildning*. Däremot ligger man lågt när det gäller andelen av befolkningen som har en utbildningsinriktning mot *Samhällsvetenskap, juridik & handel, Humaniora & konst* samt *Naturvetenskap, matematik & data*.

4.2.3 Matchningen är något sämre i avlägset belägna landsbygdsregioner

Andelen förvärvsarbetande är ungefär lika stor i alla regiontyper (78–81 procent). Variationerna i den matchade förvärvsgraden är dock större, det vill säga andelen som arbetar i ett yrke som helt matchar deras utbildning. Denna andel ligger på 49–50 procent i Storstadsregionerna (regiontyp 1) samt i de täta regionerna (regiontyp 2 och 3). Även *Landsbygdsregioner nära en större stad* ligger på ungefär samma nivå. Däremot är den matchade förvärvsgraden lägre i avlägset belägna och mycket avlägset belägna landsbygdsregioner (regiontyp 5 och 6). Den genomsnittliga matchade förvärvsgraden för samtliga utbildningsgrupper är här 46 respektive 44 procent jämfört med ett riksgenomsnitt på 49 procent. Den matchade förvärvsgraden är alltså

lägre i dessa båda regiontyper vilket tyder på att matchningen på arbetsmarknaden fungerar något sämre.

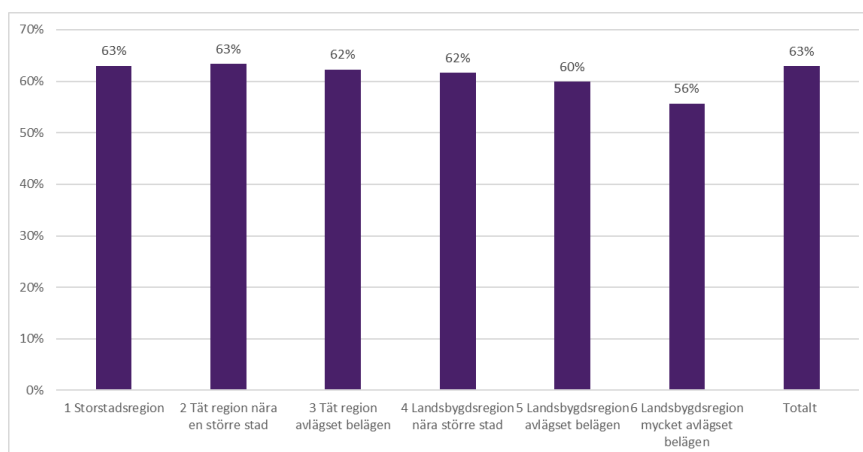
Figur 4.8 Andel personer i åldern 20–64 år som förvärvsarbetar (förvärvsgrad) respektive arbetar inom ett matchande yrke (matchad förvärvsgrad)

Källa: SCB, RMI.

Mönstret är liknande när vi undersöker matchningen från andra hållet, det vill säga hur många av de som har ett visst yrke som har en matchande utbildning. Denna andel ligger på 62–63 procent i regiontyp 1–4, medan andelarna är lite lägre i de avlägset och mycket avlägsna regionerna (regiontyp 5–6). Här är motsvarande andel 60 respektive 56 procent. Slutsatsen är att yrkesmatchningen är lägre än riksgenomsnittet särskilt i *Landsbygdsregioner som är mycket avlägset belägna*.

Figur 4.9. Andel personer i åldern 20–64 år som har en utbildning som matchar deras yrke

Källa: SCB, RMI.

4.2.4 Matchning efter utbildningsnivå

Det är svårt att se några tydliga mönster om man tittar på den matchade förvärvsgraden för personer med olika utbildningsnivå uppdelat på utbildningsnivå. Skillnaderna är små mellan de olika regiontyperna.

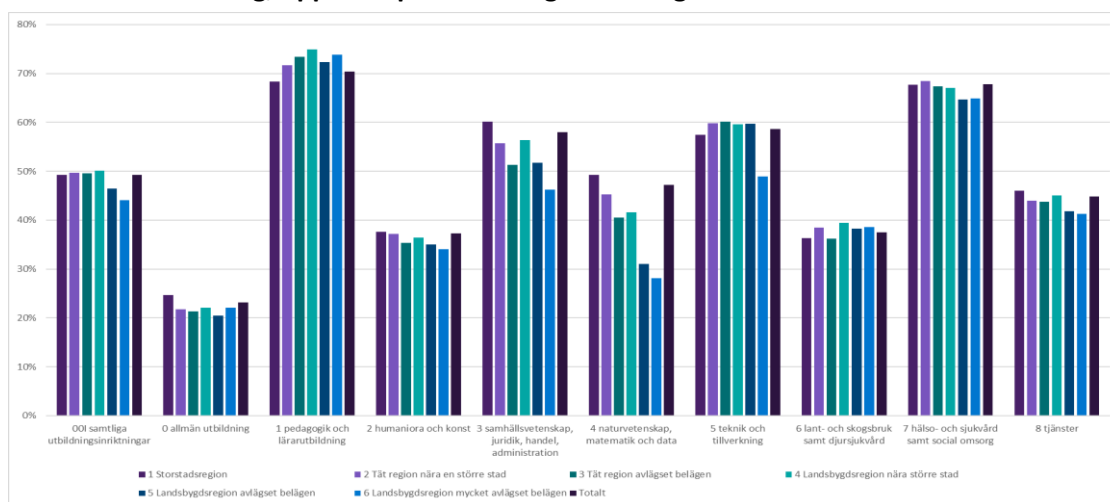
I regiontypen *Landsbygdsregion mycket avlägset belägen* är dock den matchade förvärvsgraden lägre än i övriga regiontyper för de flesta utbildningsnivå och då särskilt för gymnasieutbildade.

4.2.5 Matchning efter utbildningsinriktning

Om vi istället undersöker den matchade förvärvsgraden för personer med olika utbildningsinriktning i olika regiontyper är skillnaderna något större (se figur 4.10). Vi ser att den matchade förvärvsgraden för personer med utbildning inom *pedagogik och lärarutbildning* är högre än genomsnittet i landsbygdsregionerna än riksgenomsnittet. Detta indikerar att det kan finnas en viss brist på personer med denna utbildningsinriktning. När det gäller utbildningsinriktningen *Lant- och skogsbruk samt djursjukvård* är den matchade förvärvsgraden något högre än riksgenomsnittet i landsbygdsregionerna.

Å andra sidan är den matchade förvärvsgraden lägre i *Landsbygdsregioner som är avlägset belägna* respektive *mycket avlägset belägna* för personer med en utbildning med inriktning mot *Samhällsvetenskap, juridik, handel & administration, Naturvetenskap, matematik & data*. I *Landsbygdsregioner som är mycket avlägset belägna* har personer med en utbildningsinriktning mot *Teknik och tillverkning* lägre matchad förvärvsgrad än riksgenomsnittet.

Figur 4.10 Andel personer i olika regiontyper som har ett yrke som matchar deras utbildning, uppdelat på utbildningsinriktning

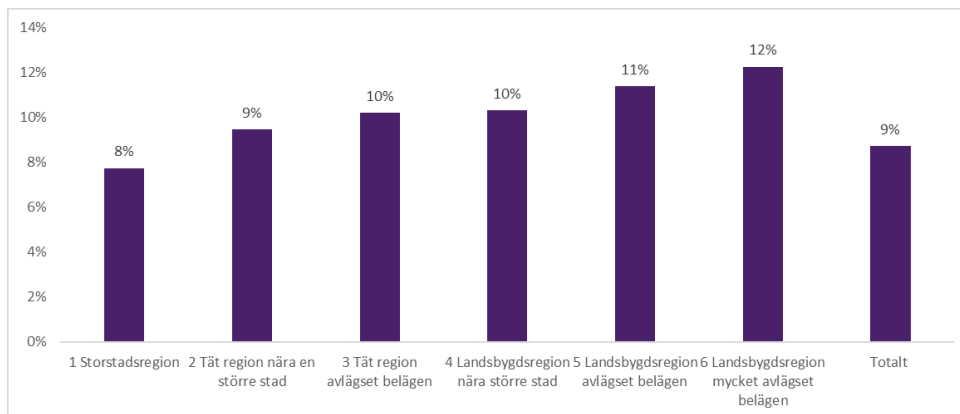
Källa: SCB, RMI.

4.2.6 Kommande pensionsavgångar större i avlägset belägna landsbygdsregioner

Hur stora pensionsavgångarna blir under kommande år påverkar arbetsgivarnas behov av att anställa nya personer framöver. Även här ser vi vissa regionala skillnader (se figur 4.11). Andelen personer som kommer att uppnå pensionsåldern är högre i landsbygdsregioner som

är avlägset respektive mycket avlägset belägna (regiontyp 5 och 6), jämfört med Storstadsregionerna (regiontyp 1). Detta är en faktor som kan komma att påverka kompetensförsörjningen negativt i dessa båda regiontyper framöver.

Figur 4.11 Andel personer i åldern 20–64 år i olika Regiontyper som kommer att uppnå pensionsåldern inom fem år dvs är i åldern 60–64 år

Källa: SCB, RMI.

Bryter man ner de kommande pensionsavgångarna på olika utbildningsinriktningar så ser vi att det *Landsbygdsregioner mycket avlägset belägna* har något högre kommande pensionsavgångar än övriga regiontyper (se tabell 4.1). Det gäller utbildningsinriktningarna; *Administration, Naturvetenskap, matematik och data, Tillverkning och Hälso- & sjukvård* där dessa antalet personer som kommer att gå i pension inom fem år är någon eller några procentenheter högre än i andra regiontyper. Tillsammans med mindre inflöde av personer inom dessa inriktningar riskerar att minska tillgången till personer med dessa utbildningar.

Tabell 4.1. Andel personer i olika regiontyper som är i åldern 60–64 år uppdelat på utbildningsinriktning

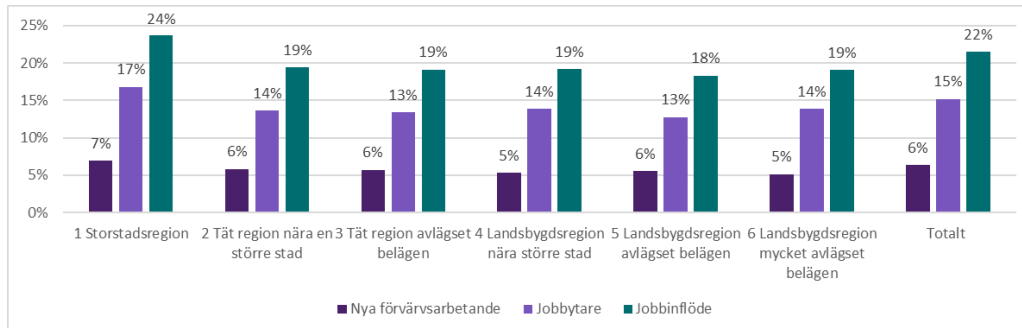
Regiontyp	1 Stor- stadsregion	2 Tät region nära en större stad	3 Tät region avläg- set belägen	4 Landsbygds- region nära större stad	5 Landsbygds- region avlägset belägen	6 Landsbygds- region mycket av- lägset belägen	Totalt
0 allmän utbildning	9%	13%	14%	15%	16%	15%	11%
1 pedagogik och läraryr utbildning	11%	12%	12%	13%	14%	13%	12%
2 humaniora och konst	4%	4%	4%	3%	4%	5%	4%
3 samhällsvetenskap, juridik, handel, administration	7%	9%	11%	11%	11%	13%	8%
4 naturvetenskap, matematik och data	5%	5%	6%	6%	7%	10%	5%
5 teknik och tillverkning	7%	8%	9%	9%	9%	12%	8%
6 lant- och skogsbruk samt djursjukvård	8%	8%	8%	9%	8%	8%	8%
7 hälso- och sjukvård samt social omsorg	11%	11%	12%	12%	13%	14%	11%
8 tjänster	7%	8%	8%	8%	9%	8%	7%
Samtliga utbildnings- inriktningar	8%	9%	10%	10%	11%	12%	9%

Källa: SCB, RMI.

4.2.7 Dynamik och andel nya jobb är större i storstadsregionerna

Andelen nya förvärvsarbetande, jobbytare och jobbinflöde i relation till antalet förvärvsarbetande är en indikator på hur dynamisk och expansiv arbetsmarknaden och kompetensförsörjningen är i olika regiontyper (se figur 4.12). Här är det främst *Storstadsregionerna* som utmärker sig positivt med ett större andel nya förvärvsarbetande, fler jobbytare och ett större jobbinflöde. Medan samtliga övriga regiontyper har andelar som ligger under riksgenomsnittet.

Figur 4.12 Andel nya förvärvsarbetande, jobbytare och jobbinflöde i olika regiontyper. Mätt som andel av alla förvärvsarbetande i åldern 20–64 år

Källa: SCB, RMI.

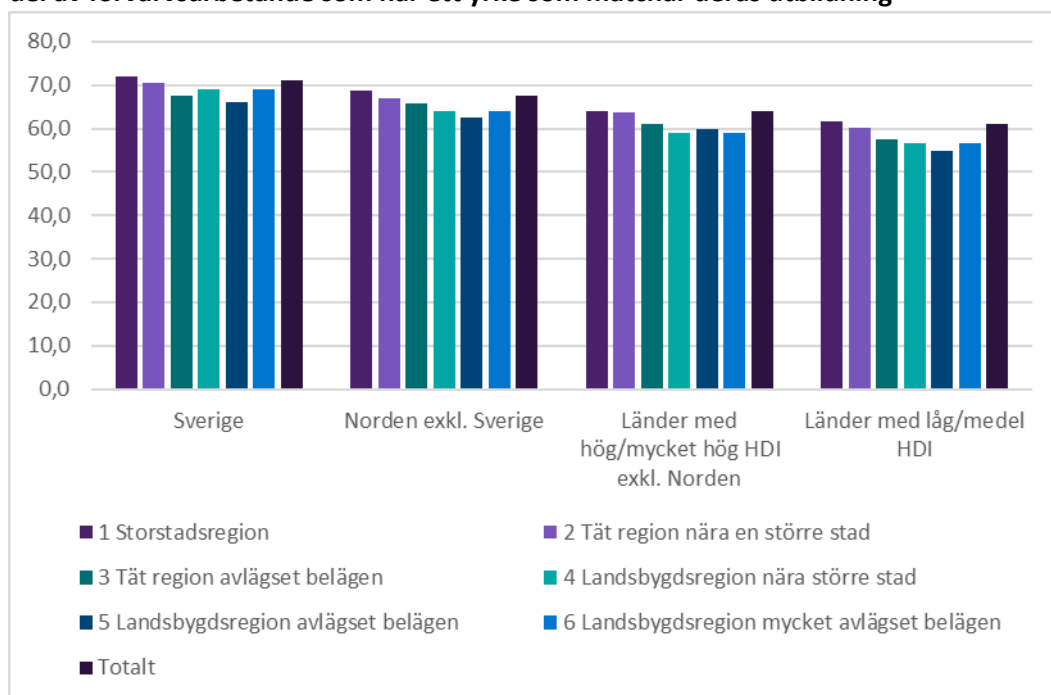
4.2.8 Sämre matchningsgrad bland utlandsfödda som bor i landsbygdsregioner

När det gäller förvärvsarbetande som är födda i Sverige är skillnaderna små mellan olika regiontyper när det gäller i vilken grad de har en utbildning som matchar deras yrke (det vill säga matchningsgrad). Generellt sett är matchningsgraden lägre bland de utlandsfödda. Lägst är den bland de som är födda i länder med låg/medel HDI.¹⁰³

De som är födda i andra nordiska länder, i länder med hög/mycket hög HDI samt länder med medel/låg HDI som bor i landsbygdsregioner har en något lägre matchningsgrad än de personer som är födda i Sverige. Skillnaderna mellan de tre typerna av landsbygdsregioner är dock liten. För samtliga tre landsbygdsregioner är andelarna lägre än riksgenomsnittet för utlandsfödda. Högst är matchningsgraden för utlandsfödda i *Storstadsregionerna* samt i *Täta regioner nära en större stad* (regiontyp 2).

¹⁰³ HDI står för Human Development Index som är FN:s mått på länders utvecklingsnivå.

Figur 4.13 Matchningsgrad bland personer med olika födelseländer. Andel av förvärvsarbetande som har ett yrke som matchar deras utbildning

Anmärkning: På grund av begränsad datatillgång använder vi här ett oviktat medelvärde.

Källa: SCB, RMI.

4.3 Arbetsförmedlingens yrkesprognoser på kommunnivå

I detta avsnitt redovisas statistik om kompetensförsörjningen i olika kommuntyper, utifrån Arbetsförmedlingens yrkesprognoser på kommunnivå. Prognoserna baseras på kvalitativa bedömningar som resulterar i en sifferbedömning. Dessa bedömningar har sedan analyserats på kommungruppsnivå för att undersöka inom vilka yrkesområden och yrken som landsbygdskommunerna har brist på arbetskraft.¹⁰⁴

4.3.1 Arbetsförmedlingens metod för yrkesprognoser på ett års sikt

För att illustrera möjligheterna till arbete inom olika yrken använder Arbetsförmedlingen ett bristindex (se tabell 4.2). Detta index är ett viktat medelvärde av arbetsförmedlingens bedömningar av arbetsmarknadsläget för respektive yrke på ett års sikt. Bedömningarna viktas utifrån antalet förvärvsarbetande inom yrket per kommun. Bedömningarna görs enligt följande skala:

¹⁰⁴ Här har vi använt oss av Tillväxtverkets indelning i tre respektive sex kommuntyper.

- 1= mer påtagligt överskott på arbetssökande
- 2= visst överskott på sökande
- 3= balans mellan tillgång och efterfrågan på sökande
- 4= viss brist på sökande
- 5= mer påtaglig brist på sökande

En bedömning om mer påtagligt överskott på arbetssökande är liktydig med att det är mycket hård konkurrens om jobben. På samma sätt är en bedömning om mer påtaglig brist på sökande liktydig med att det är mycket liten konkurrens om jobben. Arbetsförmedlingen likställer även en bedömning om mer påtaglig brist på arbetssökande med att det är mycket goda möjligheter till arbete och att ett mer påtagligt överskott på sökande innebär mycket hård konkurrens om jobben. Bedömningarna är sedan klassindelade enligt tabellen nedan. Det bör understrykas att mindre skillnader i bristindex mellan olika yrken alltid ska tolkas med försiktighet.

Tabell 4.2 Arbetsförmedlingens bristindex

Bedömning	Bristindex
Mer påtaglig brist/Mycket liten konkurrens om jobben	4,01-5,00
Viss brist/Liten konkurrens om jobben	3,30-4,00
Balans mellan tillgång och efterfrågan	2,90-3,29
Visst överskott/Hård konkurrens om jobben	2,00-2,89
Mer påtagligt överskott/Mycket hård konkurrens om jobben	1,00-1,99

Källa: Arbetsförmedlingen.

4.3.2 Bristbedömningarna av yrkesområdena skiljer sig inte så mycket mellan kommungrupperna

Enligt Arbetsförmedlingens bedömning hösten 2019 av hur stor tillgången på arbetskraft är De yrkesområden där det råder störst brist på arbetskraft i Landsbygdskommunerna är *Hälso- och sjukvård, Bygg och anläggning* och *Pedagogiskt arbete*. Samma yrkesområden ligger i topp även i Täta kommuner och i Storstadskommuner. Inom olika yrkesområden är skillnaden mellan olika kommuntyper relativt små (se tabell 4.3).

Tabell 4.3 Genomsnittlig bedömning hösten 2019 av tillgången på arbetskraft inom olika yrkesområden fördelat på tre kommuntyper

Yrkesområde	Landsbygds- kommuner	Täta kommuner	Storstads- kommuner	Riket
Hälso- och sjukvård	4,4	4,4	4,3	4,4
Bygg och anläggning	4,3	4,3	4,4	4,3
Pedagogiskt arbete	4,3	4,3	4,4	4,3
Tekniskt och naturvetenskapligt arbete	4,1	4,1	4,6	4,2
Data/it	4,1	4,1	4,3	4,1
Installation, drift och underhåll	4,0	4,0	4,2	4,0
Naturbruk	3,8	3,7	4,5	3,8
Socialt arbete	3,7	3,7	3,8	3,7
Hotell, restaurang och storhushåll	3,7	3,6	3,8	3,6
Tillverkningsarbete	3,6	3,6	3,9	3,6
Transport	3,5	3,4	3,8	3,5
Service- och säkerhetsarbete	3,4	3,4	3,8	3,5
Kultur, media och design	3,2	3,2	3,2	3,2
Administration, ekonomi och juridik	3,1	3,1	3,2	3,1
Försäljning, inköp och marknadsföring	3,0	3,0	3,0	3,0
Total	3,8	3,7	3,9	3,8

Anmärkning: Arbetsförmedlingen använder en skala där 5 står för mer påtaglig brist på sökande och 1 står för mer påtagligt överskott på arbetssökande.

Källa: Tillväxtverkets bearbetning av statistik från Arbetsförmedlingen

4.3.3 Bristen inom olika yrkesområden är något större i landsbygdskommuner nära en större stad

Bryter vi ner siffrorna på tre olika landsbygdskommuntyper så ser vi att skillnaderna mellan grupperna är relativt liten men att bristen inom olika yrkesområden är något större i *Landsbygdskommuner nära en större stad* (se tabell 4.4). Detta gäller yrkesområdena *Bygg- och*

anläggning, Pedagogiskt arbete, Installation, drift och underhåll och Data/it. Inom dessa området är bristen något större än riksgenomsnittet. I *Landsbygdskommuner mycket avlägset belägna* och i *Landsbygdskommuner avlägset belägna* är bristen störst inom Hälso- och sjukvård.

Tabell 4.4. Genomsnittlig bedömning hösten 2019 av tillgången på arbetskraft inom olika yrkesområden fördelat på sex kommuntyper (varav tre visas).

Yrkesområden	Landsbygds- kommuner mycket avläg- set belägna	Landsbygds- kommuner avlägset belägna	Lands- bygdskom- muner nära en större stad	Riket
Hälso- och sjukvård	4,5	4,3	4,5	4,4
Bygg och anläggning	4,2	4,2	4,5	4,3
Tekniskt och naturvetenskapligt ar- bete	4,1	4,0	4,2	4,2
Pedagogiskt arbete	4,0	4,3	4,4	4,3
Installation, drift och underhåll	3,9	3,8	4,1	4,0
Data/it	3,8	4,0	4,3	4,1
Socialt arbete	3,5	3,7	3,8	3,7
Tillverkningsarbete	3,5	3,5	3,7	3,6
Hotell, restaurang och storhushåll	3,5	3,5	3,8	3,6
Naturbruk	3,4	3,7	3,9	3,8
Transport	3,4	3,4	3,5	3,5
Kultur, media och design	3,3	3,1	3,2	3,2
Service- och säkerhetsarbete	3,2	3,3	3,5	3,5
Administration, ekonomi och juridik	2,9	3,1	3,1	3,1
Försäljning, inköp och marknadsfö- ring	2,9	2,9	3,1	3,0
Total	3,7	3,7	3,9	3,8

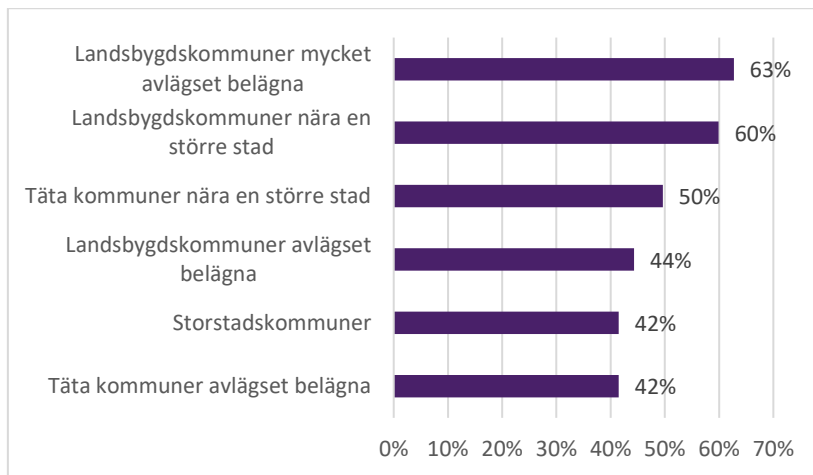
Anmärkning: Arbetsförmedlingen använder en skala där 5 står för mer påtaglig brist på sökande och 1 står för mer påtagligt överskott på arbetssökande.

Källa: Tillväxtverkets bearbetning av statistik från Arbetsförmedlingen

4.3.4 Bristen inom vården störst i mycket avlägset belägna landsbygdskommuner

Figur 4.14 ger en fördjupad bild av i vilken kommuntyp det finns en mer påtaglig brist på sökande inom vården. Hela 63 procent av bedömningarna i *Landsbygder mycket avlägset belägna* visar på en mer påtaglig brist på sökande (bedömning 5). Detta är den högsta andel som uppmätts för något yrkesområde och i någon kommuntyp.

Figur 4.14 Andel bedömningar inom Hälso- och sjukvård som visar på en mer påtaglig brist på sökande (bedömning 5), uppdelat på kommuntyp.

Källa: Tillväxtverkets bearbetning av statistik från Arbetsförmedlingen.

4.3.5 Yrken som det råder störst brist på i landsbygdskommunerna

Vi har även undersökt vilka yrken det råder störst brist på i landsbygdskommunerna enligt Arbetsförmedlingens bedömning (se tabell 4.5). Yrken inom *Hälso- och sjukvård* samt *Pedagogik* dominerar nästan helt i toppen av listan. Men även många yrken inom näringslivet hamnar relativt högt. Det är relativt många yrken, 69 av 135, som det råder mer påtaglig brist på (det vill säga har ett bristindex mellan 4 och 5). Det motsvarar 37 procent av alla bedömda yrken.

Tabell 4.5 Lista över de yrken som det råder störst brist på i Landsbygds-kommunerna enligt Arbetsförmedlingens yrkesprognos hösten 2019

Prognosyrke	Medel- värde
Specialistsjuksköterskor inom akut hälso- och sjukvård	4,91
Specialistsjuksköterskor inom allmän hälso- och sjukvård	4,86
Speciallärare och specialpedagoger	4,86
Grundskollärare	4,85
Grundutbildade sjuksköterskor	4,82
Läkare	4,77
Röntgensjuksköterskor	4,76
Psykologer	4,75
Barnmorskor	4,74
Civilingenjörsyrken inom bygg och anläggning	4,72
Lärare i yrkesämnen	4,71
Förskollärare	4,7
Byggnads- och ventilationsplåtslagare	4,69
Kockar och kallskänkor	4,69
Mjukvaru- och systemutvecklare	4,66
Motorfordonsmekaniker och fordonsreparatörer	4,66
Anläggningsmaskinförare	4,65
Tandläkare	4,65
Installations- och serviceelektriker	4,61
Biomedicinska analytiker	4,6
Civilingenjörsyrken inom maskinteknik	4,6
Förare av jordbruks- och skogsmaskiner	4,6
Ingenjörer och tekniker inom bygg och anläggning	4,6
Lastbilsförare	4,57
Ingenjörer och tekniker inom maskinteknik	4,56
Systemanalytiker och IT-arkitekter	4,56
Tunnplåtslagare	4,55
Underhållsmekaniker och maskinreparatörer	4,52
Civilingenjörsyrken inom elektroteknik	4,51
Kyl- och värmepumpstekniker	4,51
Ingenjörer och tekniker inom elektroteknik	4,5

Källa: Tillväxtverkets bearbetning av statistik från Arbetsförmedlingen.

5 Tillväxtverkets slutsatser och rekommendationer

5.2 Slutsatser

Orsakerna till landsbygdernas demografiska situation och kompetensbehov beror på den samhällsekonomiska omställning som pågått ända sedan industrialiseringen fick fart i Sverige. Omställningen innefattar teknikutveckling, samhällsutveckling, och värderingsutveckling och beskrivs väl av Globaliseringsrådet.¹⁰⁵ Urbaniseringen är alltså inte en orsak till landsbygdernas demografiska läge, utan urbaniseringen är en konsekvens av globaliseringen och samhällsutvecklingen.

Det finns en brist på fakta om kompetensförsörjningen på landsbygderna. För vissa yrkesgrupper kan man troligen göra en bedömning av landsbygdernas kompetensförsörjning utifrån de data som finns på nationell, regional och kommunal nivå. Mer kunskap behövs dock kring kompetensbehov avseende företag i landsbygd. Frågan bör studeras såväl ur ett nulägesperspektiv som ett framtidsperspektiv, t.ex. avseende landsbygdernas särskilda betydelse för omställning till en cirkulär biobaserad och fossilfri ekonomi.

Detta avsnitt innehåller slutsatserna av den statistiska analysen. Slutsatserna från litteraturöversikten återfinns i avsnitt 2.5.

5.2.1 Enkät svar visar att kompetensproblemen upplevs mer hinderande i landsbygderna

Tillväxtverkets enkätundersökning *Företagens villkor och verklighet 2017* visar att andelen små och medelstora företag som upplever bristen på lämplig arbetskraft som ett stort hinder, är högre i landsbygdskommunerna än i övriga kommuntyper. Högst är denna andel i *Landsbygdskommuner mycket avlägset belägna* följt av *Landsbygdskommuner avlägset belägna*.

Små och medelstora företag i *Landsbygdskommuner* upplever bristen på lämplig arbetskraft som ett större problem än andra kommuntyper oavsett om de tillhör industrisektorn eller tjänstesektorn. Skillnaden mellan kommuntyperna är dock något större i industrisektorn.

Bygg, Information & kommunikation samt *Utvinning & tillverkning* är de branscher där tillgång till lämplig arbetskraft är störst tillväxthinder i landsbygdskommunerna. I dessa branscher är det mer än 40 procent

¹⁰⁵ <https://www.regeringen.se/rapporter/2008/01/underlagsrapport-3/> och <https://www.regeringen.se/4add1a/contentassets/b69dac4f05d44e8d836cdd91a5a7401b/digitaliserings-transformerande-kraft-vagval-for-framtiden-sou-201591>

av företagen i landsbygdskommunerna som upplever bristande tillgång till lämplig arbetskraft som ett stort tillväxthinder.

De problem som företag i *Landsbygdskommuner* upplever när de ha försökt rekrytera ny personal skiljer sig inte särskilt mycket från *Täta kommuner* när det gäller att få tag i personer med rätt utbildning, yrkeserfarenhet samt kompetens/behörighet. Däremot förefaller rekryteringsproblemen vara något mindre i *Storstadskommunerna* när det gäller dessa aspekter. När det gäller att hitta personer som är villiga att flytta till orten är dock problemen störst i *Landsbygdskommunerna* och minst i *Storstadskommunerna*. När det gäller att ordna bostad på orten så är problemen stora i *Storstadskommunerna* och mindre i *Täta kommuner* och *Landsbygdskommuner*. Det finns indikationer på att detta hinder är allra störst i *Landsbygdskommuner mycket avlägset belägna*, men här är antalet företag som ingår i undersökningen tyvärr för litet för att man ska kunna dra några säkra slutsatser.

Industriföretag i *Landsbygdskommuner* uppger i högre utsträckning än industriföretag i andra kommuntyper att det är ett stort hinder att rekrytera personer med rätt kompetens/behörighet samt yrkeserfarenhet. När det gäller att rekrytera personer som kan tänka sig att flytta till orten är problemen störst för tjänsteföretagen i *Landsbygdskommunerna*.

5.2.2 Matchningen fungerar sämre i avlägset belägna landsbygder

De regionala matchningsindikatorerna visar att utbildningsnivån i avlägset och mycket avlägset belägna landsbygdsregioner (regiontyp 5 och 6) är avsevärt lägre än riksgenomsnittet. Det kan vara en nackdel om man vill utveckla näringslivet i dessa regiontyper.

Andelen förvärvsarbetande är ungefär lika stor i alla regiontyper. Däremot är andelen som arbetar i yrken som matchar deras utbildning lägre i avlägset belägna och mycket avlägset belägna landsbygdsregioner (regiontyp 5 och 6). Detta tyder på att matchningen på arbetsmarknaden fungerar något sämre i dessa båda regiontyper även skillnaderna inte är jättestora i jämförelse med andra regioner.

Vi ser även att pensionsavgångarna de kommande åren kommer att vara större i avlägset och mycket avlägset belägna landsbygdsregioner (regiontyp 5 och 6) än riksgenomsnittet. Detta kommer att försvåra kompetensförsörjningen i dessa regiontyper framöver.

När det gäller andelen nya förvärvsarbetande, jobbytare och jobbinflöde så är detta klart störst i storstadsregionerna, medan övriga regiontyper ligger på en lägre nivå.

En annan faktor är att matchningsgraden bland utlandsfödda är något sämre i landsbygdsregionerna (regiontyp 4–6). Detta indikerar att de utlandsföddas kompetens tas tillvara något sämre i dessa regiontyper. Med matchningsgrad avses andelen av de anställda som har ett yrke som matchar deras utbildning.

Sammantaget så sticker särskilt de avlägset och mycket avlägset belägna landsbygdsregionerna ut. Det är där som de största problemen med kompetensförsörjningen finns.

5.2.3 Landsbygdskommunerna har brist på sökande inom *Hälso- och sjukvård, Bygg och anläggning* och *Pedagogiskt arbete*

De yrkesområden där det råder störst brist på sökande i Landsbygds-kommunerna är enligt Arbetsförmedlingens Yrkesprognos hösten 2019; *Hälso- och sjukvård, Bygg och anläggning* och *Pedagogiskt arbete*. De yrken som det råder störst brist finns till stor del inom vård och skola. Men även många yrken inom näringslivet hamnar relativt högt.

Bristen inom olika yrkesområden är något större än riksgenomsnittet i *Landsbygdskommuner nära en större stad* (se tabell 4.4). Det gäller yrkesområdena *Bygg- och anläggning, Pedagogiskt arbete, Installation, drift och underhåll* samt *Data/it*. I *Landsbygdskommuner mycket avlägset belägna* och i *Landsbygdskommuner avlägset belägna* är bristen störst inom *Hälso- och sjukvård*.

Det är relativt många yrken, 69 av 135, som det råder mer påtaglig brist på (det vill säga har ett bristindex mellan 4 och 5). Det motsvarar 37 procent av alla bedömda yrken.

5.3 Rekommendationer

De insatser och åtgärder som litteraturen tar upp, och som Oxford Research återger i avsnitt 2.4 i denna rapport, är av stort intresse. Därutöver följer nedan uppslag på idéer som Tillväxtverket identifierat kring hur kompetensförsörjningen på landsbygder skulle kunna förbättras. De är policyåtgärder som Tillväxtverket bedömer är värda att utredas vidare.

5.3.1 Förbättra transportsystemet så att arbetsmarknaderna blir geografiskt större

Eftersom Sverige är relativt glesbefolkat är det ofta långt till andra arbetsplatser än de som man jobbar på. Arbetsmarknaden blir allt mer specialiserad, samtidigt som det ofta är svårt att flytta till jobben – inte minst för familjer.

Genom att utveckla nya snabba pendlingsmöjligheter ökar möjligheterna att ta ett nytt jobb vid arbetslöshet eller för att byta till ett mer kvalificerat arbete. Så kallad regionförstoring kan på detta sätt bidra till en bättre matchning på arbetsmarknaden.

5.3.2 Stärk möjligheterna för landsbygdernas yrkesverksamma att vidareutbilda sig

Företag som vill stödja sina medarbetares kompetensutveckling kan ha svårt att själva mäkla ihop efterfrågade utbildningar. Det gäller inte minst små- och medelstora företag på landsbygd, eftersom de har för få medarbetare i målgruppen. Här har offentliga aktörer en viktig roll att skapa och utveckla arenor och mötesplatser. Ett positivt exempel är kommunerna i Gävleborg, som tillsammans anställt utbildningsmäklare för att företagets behov ska kunna tillgodoses. Utbildningsmäklarna skapar möjligheter till utbildningssatsningar utifrån de behov som företagen har.

Tillväxtverket ser positivt på den försöksverksamhet som för närvarande pågår inom yrkeshögskolan när det gäller att tillgodose behov av kompetensutveckling i form av korta utbildningar. De första utbildningarna förväntas starta hösten 2020. Om försöket faller väl ut, bör förutsättningar ges för att fortsätta i ordinarie verksamhet.

5.3.3 Fördjupa kunskapen om yrkeshögskoleutbildningarnas roll för regional utveckling och landsbygdspolitiken

Utbildningar inom yrkeshögskolan är mycket relevanta för arbetslivet eftersom det är ett krav att arbetsgivare är involverade i ansökan och medverkar i utbildningarna. Inför varje ansökningsomgång efterfrågar Myndigheten för yrkeshögskolan, MYH, information från de regionalt utvecklingsansvariga. Den informationen är ett av flera underlag för att avgöra vilka ansökningar som ska beviljas.

MYH ska i sina beslut ta hänsyn till i vilken grad en utbildning har en lämplig regional eller nationell placering, utifrån arbetslivets behov. Yrkeshögskolan är på det stora hela framgångsrik, men ytterligare anpassningar skulle behöva göras för att skraddarsy utbildningar som bidrar till kompetensen i en viss bransch och på en viss ort, kommun eller region. Generaldirektören för MYH har efterlyst mer forskning om yrkeshögskolans vikt för regional utveckling och tillväxt.¹⁰⁶ Tillväxtverket skulle välkomna fördjupad kunskap på området, gärna med en koppling till den sammanhållna landsbygdspolitiken.

5.3.4 Stärk lärcentra

Infrastrukturen för utbildning på distans behöver förbättras, bl.a. genom att fler individer erbjuds möjlighet att studera på lärcentra. Det behövs dels fler lärcentra och de redan befintliga lärcentra behöver utvecklas. Kvaliteten på undervisningen behöver förbättras, genom att lärcentra erbjuder bättre stöd till den distansstuderande. Lärcentra

¹⁰⁶ GD efterlyser mer forskning om YH. Altinget Debatt den 11 september 2019.

bör kunna erbjuda vägledning, validering och tillgång till utbildningar på flera nivåer.

För att dessa förbättringar ska vara möjliga kan staten behöva tillföra ytterligare resurser, och kraven på kommunal medfinansiering sänkas. Det är också viktigt att stödet till lärcentra utformas på ett sådant sätt att det ger möjlighet att planera för verksamheten på lång sikt. Slutligen behöver kommunerna stärka samverkan med varandra, såväl inom regionerna som över regiongränserna.

5.3.5 Möjliggör distansarbete och mer flexibla arbetstider

Yrkesmässig rörlighet är nödvändig på landsbygdernas mindre arbetsmarknader. Om man ökar möjligheterna till distansarbete och liberaliserar arbetstiderna blir det möjligt för individer att ta nya mer kvalificerade arbeten längre bort från bostaden. Detta skulle förbättra matchningen på arbetsmarknaden.

5.3.6 Stöd satsningar på rekrytering från storstädernas förorter

Region Västerbotten har sett över möjligheterna att kunna rekrytera personer till företag i Skellefteå kommun, bl.a. från storstädernas förorter. De yrkesbakgrunder som är intressanta är framför allt tekniskt inriktad gymnasieutbildning och teknisk eftergymnasial utbildning. Man tänker sig också att personer ges möjlighet att läsa in vissa kompetenser genom vuxenutbildning. Projektet har finansierats av Tillväxtverket och det kommer vara möjligt att söka medel från Svenska ESF-rådet för nästa steg – att rekrytera och utbilda personer.

Skellefteå kommun är inte en landsbygdskommun och har dessutom särskilda förutsättningar eftersom en batterifabrik etableras där, men modellen bör kunna inspirera liknande satsningar i mindre kommuner. För att lyckas krävs bl.a. fördjupade kartläggningar av företags faktiska kompetensbehov och satsningar på attityder och kapacitet hos företagen för att anställa personer ur målgruppen.

5.3.7 Underlätta tillgången på säsongsarbetare i gröna näringar

Som nämns ovan upplever arbetsgivare i de gröna näringarna att reglerna kring utländsk arbetskraft är krångliga. Förutom att förenkla regelverket, kan insatser behövas för att minska beroendet av utländsk arbetskraft. Staten skulle kunna främja projekt där personer får en kortare utbildning inom exempelvis plantering av skog eller skördarbete, som en introduktion till arbete inom de gröna näringarna. Också insatser för att öka attraktiviteten i dessa arbeten är nödvändiga.

5.3.8 Bättre uppföljning av villkoren på landsbygd

Det behöver vara möjligt att följa företag och kompetensförsörjning på landsbygd noggrannare. Såväl kvantitativa som kvalitativa metoder behöver användas mer ändamålsenligt för att bedöma landsbygdernas

kompetensförsörjningsproblem idag och på sikt. Det kan handla om prognoser, indikatorer, paneler och enkäter.

Tillväxtverket rekommenderar en utredning av om staten kan tillhandahålla ett baspaket av statistik och prognoser, nedbrutna på regional nivå, samt om vissa analyser på regional nivå också skulle kunna ingå i.¹⁰⁷ De regionala matchningsindikatorerna skulle också behöva utvecklas så att de bättre belyser utbildade inom yrkeshögskolan.

Tillväxtanalys har undersökt några statistikområden och funnit att det skulle vara möjligt med mer analyser och uppföljningar på kommunnivå. Det gäller exempelvis den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken, RAMS.¹⁰⁸

Arbetsförmedlingen ställer för närvarande om sitt arbete med prognoser och ska i oktober redovisa ett regeringsuppdrag om hur de kan utveckla analyser av kompetensförsörjningen i olika branscher och i olika delar av landet.¹⁰⁹ I omställningen bör Arbetsförmedlingen beakta det regionala perspektivet och behovet av yrkesprognoser och bristanalyser.

5.3.9 Inför eventuellt ekonomiska incitament för att locka högutbildade till landsbygder

Kommunutredningen föreslår i sitt slutbetänkande minskade studieskulder för dem som efter avslutad högre utbildning väljer att bosätta sig på landsbygd.¹¹⁰ Finansdepartementet skickade i början av mars 2020 betänkandet på remiss och Tillväxtverket återkommer till frågan i sitt kommande remissvar.

5.3.10 Åtgärdsförslag för Sverige som helhet

Utöver ovanstående förslag som är landsbygdsspecifika, anser Tillväxtverket att insatser behövs för att kompetensförsörjningen i hela Sverige ska fungera bättre. Nedan följer exempel på områden där förbättringar är nödvändiga.

- Ändra styrningen av dimensioneringen av utbildningar så att större hänsyn tas till arbetsmarknadens behov. De ekonomiska

¹⁰⁷ En mer utförlig beskrivning av denna rekommendation återfinns i Delredovisning av uppdrag att stödja regionalt kompetensförsörjningsarbete 2018 – 2020 N2017/07839/RTS.

¹⁰⁸ Bättre statistik för bättre regional- och landsbygdspolitik. Tillväxtanalys rapport 2014:4.

¹⁰⁹ Regleringsbrevet för Arbetsförmedlingen för budgetåret 2020.

¹¹⁰ Starkare kommuner - med kapacitet att klara välfärdsuppdraget, SOU 2020:8.

incitamenten för att starta utbildningar som leder till bristyrken, behöver stärkas.

- Förbättra informationen till ungdomar och andra målgrupper om arbetsmarknaden, bl.a. genom en samlad digital plattform för vägledning.
- Genomför attitydförändrande insatser för att attrahera fler till bristyrken och arbeta med att stävja könsstereotypa arbetsplatskulturer.
- Vägledningen som ges av skolan och på Arbetsförmedlingen har en central roll att spela. Arbetsmarknadsutredningens förslag om en digital plattform för vägledning, som samlar alla myndigheters information om olika utbildningsalternativ mm, är väl värd att pröva.
- Stöd små och medelstora företag att arbeta mer strategiskt med sin kompetensförsörjning
- Öka möjligheterna att vidareutbilda sig i vuxen ålder, t.ex. genom ett kompetenskonto som finansieras av samhälle, arbetsgivare och individ.
- Stärk insatserna för att validera utbildningar och yrkeserfarenhet, hos såväl arbetssökande som redan anställda.
- Arbetslösa utan gymnasieutbildning måste i högre utsträckning matchas till utbildningar som ger jobb.

Bilaga 1 – Metodbeskrivning och referenslista för kunskapsöversikten

I denna bilaga beskrivs hur vi gått till väga för att ta fram kunskapsöversikten.

Systematisk kunskapsöversikt

Kartläggningen av kunskap om kompetensförsörjningsproblematik på landsbygder har gjorts genom en systematisk kunskapsöversikt. Designen utgår ifrån Cornell Universitys arbetsgång för systematiska kunskapsöversikter.¹¹¹ De steg i arbetsgången vi använt oss av listas nedan:

1. slå fast utvärderingsfrågorna
2. välj databaser för litteratursökningen
3. bestäm källor för icke-akademiska rapporter
4. bestäm en sökstrategi
5. skapa system för referenshantering
6. sätt upp ett sökprotokoll
7. screena igenom artiklarna
8. bedöm artiklarnas relevans
9. dra slutsatser från det samlade inhämtade materialet

Utvärderingsfrågorna

Kunskapsöversikten har inriktats mot ett antal frågor som Tillväxtverket och Oxford Research tillsammans tagit fram (se Tabell B2.1).

Tabell B2.1. Förslag på utvärderingsfrågor och dess relation till uppdragets art/inriktning och frågeställningar.

Utvärderingsfrågor
Vilka yrken och sektorer uppvisar nu och/eller framöver brister på landsbygder, sett till arbetsgivarnas efterfråga på kompetens?
Vilka orsaker finns till problem i dessa sektorer och yrken – varför är dessa problem särskilt utmärkande i landsbygder?
Vilka åtgärder finns föreslagna för att underlätta kompetensförsörjningen i Sveriges landsbygder?

¹¹¹ Cornell University Library (n.d.) A guide to evidence synthesis – Steps in evidence synthesis.

Vilka aktörer på olika politiska styρνivåer (nationell-, regional-, lokal nivå) bedöms viktiga för genomförandet av åtgärder mot landsbygdersnas kompetensförsörjningsproblem?

Databaser för litteratursökningen och avgränsningar

Litteraturen har främst identifierats genom automatiserade sökningar i internationella och nationella forskningsdatabaser. För att uppnå bästa möjliga täckning av de forskningsfält som kunde tänkas behandla frågor om kompetensförsörjning på landsbygder utgick vi från den internationella databasen Web of Science Social Sciences Citation Index (SSCI). Sökningar genomfördes även i Digitala Vetenskapliga Arkivet (DiVA), för att täcka forskning från svenska lärosäten relevanta för den svenska kontexten.

Primärt har publikationer från år 2015 och framåt inkluderats i kartläggningen. Valet av tidpunkt baseras på att de mest aktuella forskningsresultaten ses som de mest intressanta men också för att 2015 är det år som senaste långtidsutredningen publicerades. Äldre artiklar som haft särskilt stor påverkan på forskningsfältet har dock också inkluderats i forskningsöversikten. Kunskap om centrala tidigare rapporter har erhållits genom en frekvensanalys av referenslistor i ett urval av publikationer från 2015 och framåt (snöbollsmethodik).

Källor för icke-akademiska rapporter

SSCI och DiVA har tonvikt mot akademiska rapporter. För att säkerställa rapporter som producerats utanför akademien, så kallade "gray literature", har sökningar även genomförts vid nationella myndigheter, regionalt utvecklingsansvariga organisationer, SKR, arbetsmarknadens parter och branschorganisationer men också internationella kunskapsbärande organisationer som OECD och ESPON.

Sökstrategin

Tabell B2.2.2 presenterar sökord som använts i de automatiserade sökningarna i databasen. I sökningen har inkluderings- och exkluderingsord som "och", "eller", "inte" samt "*" använts för att bredda respektive avgränsa söksträngarna.

Tabell B2.2. Sökord för de automatiserade sökningarna.

Område	Svenska sökord	Engelska sökord
Landsbygd	landsbygd glesbygd	rural* sparsely populated area
Område	Sverige svensk*	Sweden Swedish

Kompetensförsörjning	Kompetensförsörjning	competence
	Kompetensbehov	skill needs
	arbetskraftsefterfrågan	labor demand/labour demand
	arbetskraftsutbud	labor supply/labour supply
	utbildning	education
	yrken	profession
	bransch	branch /sector
	pensionsavgångar	retirement
	omställning	readjustment/restructuring
	rekrytering	recruitment

System för referenshantering

En övervägande majoritet av litteraturen återfinns digitalt. Vi har använt Zotero för referenshantering vilket bidragit till upprättandet av en specifik litteraturlösningsdatabas för kompetensbehovet i landsbygd.

Sökprotokoll

Litteraturen som faller inom ramen för urvalet har sammanställts i ett sökprotokoll (förteckning). Detta protokoll presenteras i Excel-format där nyckelinformation om varje publikation specificeras. Sammanställningen har använts för att få en överblick över materialet inför analysen och sammanställningen av kunskapsöversikten. Sökprotokollet kan också användas separat och bifogas rapporten.

Artikelscreening

Samtlig litteratur som "fångats" i de automatiska sökningarna och genom den kompletterande snöbollsmetodiken har screenats på nedanstående vis:

- Urval utifrån **titel** på rapporten; ger titeln en indikation på att den inkluderar kompetensförsörjning utifrån ett landsbygds-perspektiv? Matchar den i realiteten de sökord vi använt? Här har principen att hellre behålla en ointressant rapport än att sortera bort en relevant tillämpats. I detta moment har två konsulter oberoende av varandra gjort bedömningen av vilka rapporter som ska väljas ut.
- Utifrån de rapporter som bedöms som potentiellt intressanta läser vi igenom **abstrakten**. Speglar dessa innehållsmässigt ett innehåll som relaterar mot utvärderingsfrågorna? I detta moment har två konsulter oberoende av varandra gjort bedömningen av vilka rapporter som ska väljas ut.

- Rapporter med relevanta abstrakts läses i sin **helhet** igenom och utgör underlag för kunskapsöversikten.

Bedömning av artiklarnas relevans

Exempel på kriterier som använts för att bedöma artiklarnas relevans är:

- Överförbarhet till en svensk landsbygdscontext (gäller internationella rapporter)
- Faktabaserade slutsatser kring orsaker och behov
- Förslag på åtgärder för att möta behovet
- Hänsyn taget i faktabeskrivning och åtgärdsförslag avseende skillnader i behov härrörande olika typer av landsbygd i Sverige

Analys av kompetensbrister i landsbygder

Analys av samstämmigheten mellan regional och lokal nivå

Som underlag för analysen användes:

- Arbetsförmedlingens länsregionala rapporter för Jobbmöjligheter 2019
- Delegationen för unga och nyanlända till arbete (Dua)s överenskommelser för Nyanlända och Unga¹¹²

Analysgrund

Yrken som listas ha "goda jobbmöjligheter" och "medelgoda jobbmöjligheter" inom olika yrkesområden i Arbetsförmedlingens länsregionala rapporter för 2019 ställdes mot de yrken och yrkesområden som rapporteras på lokal nivå för det lokala kompetensförsörjningsbehovet i Duas lokala överenskommelser. Detta gjordes inom respektive län, för samtliga landsbygdskommuner och delades upp i kategorierna för landsbygdskommuntyper; landsbygdskommun mycket avlägset belägen; landsbygdskommun avlägset belägen; samt, landsbygdskommun nästa större stad.

Avgränsning gällande materialet Duas överenskommelser för Nyanlända och Unga

Kommunerna (130 stycken) inom kategorin landsbygdskommuner beaktades enbart om det:

1. Fanns en aktuell överenskommelse med Dua
2. Detaljerade bilagor fanns med överenskommelsen där analysen av det lokala kompetensförsörjningsbehovet framgick

¹¹² Överenskommelser inklusive bilagor innehållandes en kartläggning av det lokala kompetensförsörjningsbehovet.

3. Kommunen redovisar det lokala kompetensförsörjningsbehovet antingen genom en egen analys eller redogörande för vilka yrken eller yrkesområden som överensstämmer på lokal nivå med den regionala prognosen.¹¹³

Totalt utgjorde underlaget 70 landsbygdskommuner i 16 regioner. De regioner som inte utgör underlag för analysen är Region Halland, Region Stockholm, Region Kronoberg, Region Dalarna och Region Gävleborg.

¹¹³ Vid tvekande omständigheter, där bedömningen varit att en analys inte genomfört på lokal nivå har dessa kommuners överenskommelser ej tagits med i analysen. Exempel på dessa fall är där enbart listor från platsannonser redovisats i antal jobbtillfällen (ex Pajala och Jokkmokk i Norrbotten). Även information som gått under uttryck som "goda jobbmöjligheter" i exempelvis Lidköping och Kinda i Östergötland har uteslutits. Yrken som blivit listade som "viss brist" eller liknande har inte räknats med. Då grad av brist eller behov ej angivits har dessa yrken räknats med.

Referenslista för kunskapsöversikten

Alsér, K.; Carlstedt, J.; Laufer, M.; Sjöström Hederberg, A. & Wennberg, K. (2019) Vad har vi lärt oss och vad återstår? Kunskapskartläggning kring entreprenörskap, I Karl Wennberg (red.) *Entreprenörskap för en levande landsbygd*, Växjö: Familjen Kamprads stiftelse.

Arbetsförmedlingen (2019) *Befolkningen i Sverige fram till 2030 – Regionala skillnader*, Arbetsförmedlingen analys 2019:2.

Arbetsförmedlingen (2019) *Arbetsmarknadsutsikterna våren 2019. Prognos för 2019 och 2020*. Diarienummer: Af-2019/0024 0609.

Berck, P.; Tano, S. & Westerlund, O. (2016) Regional Sorting of Human Capital: The Choice of Location among Young Adults in Sweden, *Regional Studies*, 50:5.

Berg, J. & Ihlström, J. (2017) *Kollektivtrafikens betydelse för mobilitet och vardagsaktiviteter hos hushåll på landsbygd - Intervjustudie*, VTI rapport 949.

Bjerke, L. & Johansson, S. (2015) *Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder*, Underlagsrapport till Parlamentariska landsbygdskommittén.

Bjerke, L. & Mellander, C. (2017) Moving home again? Never! The locational choices of graduates in Sweden, *The Annals of Regional Science*, 59:3.

Delbetänkande av parlamentariska landsbygdskommittén (2016) På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder – landsbygdernas utveckling, möjligheter och utmaningar.

Eimermann, M.; Agnidakis, P.; Åkerlund, U. & Woube, A. (2017) Rural Place Marketing and Consumption-Driven Mobilities in Northern Sweden: Challenges and Opportunities for Community Sustainability, *Journal of Rural and Community Development*, 12:2-3.

Eimermann, M. (2015) Promoting Swedish countryside in the Netherlands: International rural place marketing to attract new residents, *European Urban and Regional Studies*, 22:4.

Eimermann, M., Tillberg M. K., Carson, A. D., (2018) International tourism entrepreneurs in Swedish peripheries: Compliance and collision with public tourism strategies. *Regional Science Policy and Practice*. Vol. 11. Issue 3.

Forsberg, S. (2019) The right to immobility' and the uneven distribution of spatial capital: negotiating youth transitions in northern Sweden, *Social & cultural geography*, 20:3.

- Forsberg, S. (2018) *Going places: Local settings and global horizons in young people's education and work trajectories*, Doktorsavhandling, Uppsala universitet, Kulturgeografiska institutionen.
- Företagarna (2016) *Tillväxt i hela landet - Företagarnas perspektiv på landsbygden*.
- Greve Harbo, L.; Heleniak, T. & Ström Hildestrand, Å. (2017) *From migrants to workers: Regional and local practices on integration of labour migrants and refugees in rural areas in the Nordic countries*, Nordregio Working Paper 2017:5.
- Haley, A. (2018) Returning to rural origins after higher education: gendered social space, *Journal of Education and Work*, 31:4.
- Haley, A. (2016) Through a social space lens – Interpreting migration of the tertiary educated, *European Educational Research Journal*, 15:4.
- Hedberg, C. & Haandrikman, K. (2014) Repopulation of the Swedish countryside: Globalisation by international migration, *Journal of Rural Studies*, 34:1.
- Hedlund, M. (2013) Rural restructuring and its socioeconomic manifestations: A case study of Sweden. I: Linda Lundmark, Camilla Sandström (ed.), *Natural resources and regional development theory*. Umeå: Institutionen för geografi och ekonomisk historia, Umeå universitet *GERUM Kulturgeografisk arbetsrapport*.
- Hedlund, M. (2017) *Growth and decline in rural Sweden: geographical distribution of employment and population 1960–2010*, Doktorsavhandling, Umeå Universitet, Institutionen för geografi och ekonomisk historia.
- Hedlund, M.; Carson, D. A.; Eimermann, M. & Lundmark, L. (2017) Repopulating and revitalising rural Sweden? Re-examining immigration as a solution to rural decline, *The Geographical Journal*, 183:4.
- Hedlund, M. & Lundholm, E. (2015) Restructuring of rural Sweden - Employment transition and out-migration of three cohorts born 1945-1980, *Journal of Rural Studies*, 42:1.
- Holmquist, C. & Lindmark, L. (2019) Demografins betydelse för entreprenörskap i Norrlands inland, I Karl Wennberg (red.) *Entreprenörskap för en levande landsbygd*, Växjö: Familjen Kamprads stiftelse.
- de Hoyos, M. & Green, A. (2011) Recruitment and retention issues in rural labour markets, *Journal of Rural Studies*, 27:2.
- Hultkrantz, L. (2019) Företagande långt från storstäderna: Vilken betydelse har flyg, bredband och annan infrastruktur? I Karl Wennberg (red.) *Entreprenörskap för en levande landsbygd*, Växjö: Familjen Kamprads stiftelse.
- Johansson, M. (2016) Young women and rural exodus – Swedish experiences, *Journal of Rural Studies*, 43:1.

- Karlsdóttir, A.; Cuadrado, A.; Gaini, F.; Jungsberg, L. & Ormstrup Vestergård, L. (2019) *Enabling vulnerable youth in rural areas - not in education, employment or training*, Nordregio Report 2019:8.
- Larsson, J. P.; Wennberg, K.; Wiklund, J. & Wright, M. (2017) Location choices of graduate entrepreneurs, *Research Policy*, 46:8.
- Lavesson, N. (2017) When and how does commuting to cities influence rural employment growth? *Journal of Regional Science*, 57:4.
- Lind, T. (2017) *Schools in sparse spatial structures*, Licentiatavhandling, Umeå Universitet, Institutionen för geografi och ekonomisk historia.
- Lundholm, E. (2015) Return to where? The geography of elderly return migration in Sweden, *European Urban and Regional Studies*, 22:1.
- Länsstyrelsen Norrbotten. 2016. *Framtidens Norrbotten Fem scenario-beskrivningar över länets utveckling*. Diarienummer 302-9131-13.
- Länsstyrelsen Norrbotten och Luleå tekniska universitet. (2013) *41 000 anställningar till och med 2025. En studie av rekryteringsbehovet i Norrbottens län*. Diarienummer: 303-9131-13.
- Moritz, T., Ejdemo, T., Söderholm, P., Wårell, L (2017) The local employment impacts of mining: an econometric analysis of job multipliers in northern Sweden. *Miner Econ* (2017) 30:53–65.
- Müller, D., Åberg, K. (2017) The development of geographical differences in education levels within the Swedish tourism industry. *Tourism's Labour Geographies*. Vol. 20. Issue 1.
- Niedomysl, T. & Amcoff, J. (2010) Is There Hidden Potential for Rural Population Growth in Sweden? Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2010:2.
- Nordregio (2009) *The Potential Labour Supply in the Nordic Countries*. Edited by Daniel Rauhut and Ingi Rúnar Eðvarðsson. Stockholm: Nordregio
- Nordregio (2016) *State of the Nordic Region*. Stockholm: Nordregio.
- Nordregio (2018) *State of the Nordic Region*. Stockholm: Nordregio.
- Nordregio (2019) *The Nordic Population 2040 – Analysis of Past and future demographic trends*. Stockholm: Nordregio
- OECD (2017), *OECD Territorial Review: Northern Sparsely Populated Areas*.
- Rauhut, D. & Littke, H. (2016) 'A one-way ticket to the city, please!' on young women leaving the Swedish peripheral region Västernorrland, *Journal of Rural Studies*, 43:1.
- Rosvall, P-Å.; Rönnlund, M. & Johansson, M. (2018) Young people's career choices in Swedish rural contexts: Schools' social codes, migration and resources, *Journal of Rural Studies*, 60.

Region Skåne, Region Västra Götaland, Region Östergötland (2019) *Morgondagens kompetenser i livsmedelsproduktionen – En explorativ studie med fokus på Skåne, Västra Götaland och Östergötland.*

Region Västerbotten (2013) *40 000 nya medarbetare behövs fram till 2025. Strategisk kompetensförsörjning i Västerbotten.*

Rönnlund, M.; Rosvall, P-Å. & Johansson, M. (2018) Vocational or academic track? Study and career plans among Swedish students living in rural areas, *Journal of Youth Studies*, 21:3.

SCB (2019) *Vilka utbildningar ger jobb? Arbetskraftsbarometern 2019.* URN: NBN:SE: SCB-2019-AM78BR1903.

Sandow, E. & Lundholm, E. (2019) Which families move out from metropolitan areas? Counter-urban migration and professions in Sweden, *European Urban and Regional Studies*.

Sköld, B. (2019) Kvinnors företagande i landsbygdskommuner med fokus på Östergötland: En kvantitativ kartläggning inom ramen för forskningsprojektet "Kvinnors företagande för en levande landsbygd", Linköping: Linköping University Electronic Press.

SOU 2017:1, För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd.

SOU 2020:8, Starkare kommuner – med kapacitet att klara välfärdsuppdraget.

Statistiska Centralbyrån (2015) *Urbanisering – från land till stad.*

Stureson, L.; Öhlander, M.; Nilsson, G. & Stenfors, T. (2019) Migrant physicians' conceptions of working in rural and remote areas in Sweden: A qualitative study. *PLoS ONE*, 14:1.

Sveriges Kommuner och Landsting (2012) *Kompetensförsörjning. Lokala och Regionala exempel.*

Svenskt Näringsliv. (2018) *Rekryteringsenkäten 2018. Jobbskaparna larmar! Kompetensbristen ökar.*

Syssner, J., Olausson, A. (2019) Att främja lokal utveckling inom besöksnäringen. I: *Entreprenörskap för en levande landsbygd 15 texter om landsbygdsutveckling och entreprenörskap i Norrland.* Wennberg, K., (ed.).

TCO (2018) *TCO:s Utbildningsindex.*

Trafikanalys (2013) *Arbetspendling i Norrbottens och Västerbottens län– en nulägesanalys. Rapport 2013:5.*

Universitetskanslersämbetet (2019) *Framtidens behov av högskoleutbildade. Genomgång av 15 bristyrken inom offentlig sektor fram till 2035. Diarienummer: 51-414-19.*

Universitetskanslersämbetet (2019) *Studenternas rörlighet inom Sverige, UKÄ, Statistisk analys 2019:11.*

Westholm, E. (2018) På landsbygden intet nytt, i Josefina Syssner (red.) *Nya visioner för landsbygden*, Boxholm: Linnefors förlag.